

Att arbeta ensam

– LOs handlingsprogram mot ensamarbete

Att arbeta ensam

– LOs handlingsprogram mot ensamarbete

© Landsorganisationen i Sverige 2008

Omslagsfoto: Kristian Pohl

Grafisk form: LO

Original: MacGunnar – Information & Media

Tryck: LO-Tryckeriet, Stockholm 2008

ISBN 978-91-566-2481-0

LO 08.05 1 000

Förord

LO-KONGRESSEN 2004 fattade en rad beslut om ensamarbete och om hot och våld i arbetet. Våren 2007 tillsatte LOs utskott för miljö och arbetslivsfrågor (MOA) en arbetsgrupp med uppgift att ge förslag på åtgärder som kan minska förekomsten av och negativa effekter av ensamarbete. Arbetsgruppen presenterade våren 2008 en rapport och ett handlingsprogram som antogs av LOs styrelse.

Arbetsgruppen bestod av Torbjörn Jonsson – Fastighetsanställdas förbund, Camilla Lundh – Grafiska fackförbundet, Maria Born – Handelsanställdas förbund, Gunnar Fridolfsson – Kommunalarbetareförbundet, Anna Hellström – Transportarbetareförbundet, Roland Eliasson – SEKO och Lennart Gunnarsson – Skogs- och Träfacket. Arbetsgruppen samordnades av Sten Gellerstedt, som också skrev rapporten.

Innehåll

LOs handlingsprogram mot ensamarbete	7
Sammanfattning	11
Inledning och syfte	13
Metod	14
Tidigare studier om ensamarbete	16
EU-avtal mellan arbetstagare och arbetsgivare	19
Resultat	20
Arbetsmiljöverkets föreskrifter	20
Yrkesgrupper med ensamarbete inom åtta LO-förbund	22
Riskbedömning, Arbetsmiljöverkets föreskrifter och agerande	39
Diskussion och slutsatser	47
Referenser	52
Bilaga 1. Motioner om ensamarbete till LOs kongress 2004	54
Bilaga 2. Direktiv för arbetsgrupp om ensamarbete	61
Bilaga 3. Grafiska Fackförbundets policy för ensamarbete	63
Bilaga 4. Ensamarbete vid häktet i Karlstad	64
Bilaga 5. Checklista vid ensamarbete/radiolokskörning	70

LOs handlingsprogram mot ensamarbete

LO KOMMER UNDER 2008–2010 att driva frågan om ensamarbete. Målet är att skapa förutsättningar för att i möjligaste mån undvika ensamarbete, att få bort farligt ensamarbete och att förebygga negativa effekter av tillåtet ensamarbete. LO har följande syn på ensamarbete:

- Människan är en social varelse som vill utveckla sig tillsammans med andra människor. Samhällets regler bör därför utgå från att ensamarbete inte är önskvärt, men kan tillåtas under gynnsamma omständigheter.
- Ensamarbete kan accepteras om risken för olycksfall, ohälsa och sociala förluster är låg och hanterbar.
- Där ensamarbete i sig kan ge löntagaren psykiska skador eller sociala förluster behövs särskilda regler så att sådana skador undviks.
- LO ifrågasätter att så många ska arbeta på udda tider och på nätterna.

LO kommer att:

- Begära att Arbetsmiljöverket reviderar AFS 1982:3 Ensamarbete och att det tillsätts en partssammansatt referensgrupp (se nästa avsnitt).
- Verka för att i Arbetsmiljöverkets föreskrifter om ensamarbete få regler som förebygger psykiska skador och sociala förluster orsakade av ensamarbete. Sådana regler bör även regleras i överenskommelser med arbetsgivaren.
- Söka samarbete med TCO, Saco och PTK kring ensamarbete.
- Ta upp problemen med ensamarbete vid kontakter med regering, myndigheter och arbetsgivarorganisationer. Förutom bättre föreskrifter från Arbetsmiljöverket behövs forskning och upplysning

om bland annat det ensamarbete som kan ge löntagaren psykiska skador eller sociala förluster.

- Tillsammans med LOs förbund utveckla och föra in regler i kollektivavtal om bemanning.
- Under 2009 göra en enkel illustrerad broschyr om ensamarbete.
- Undersöka intresset bland LOs förbund för att gemensamt ta fram och sprida fackligt material för skyddsombud och andra fackliga representanter om hantering av ensamarbete.
- Föreslå PTK och Svenskt Näringsliv att Prevent gör en kort skrift om sådana arbeten där ensamheten i sig är en risk och hur dessa risker kan bedömas och hanteras.
- Tillsammans med berörda fackförbund försöka nå ungdomar som arbetar ensamma för att diskutera och informera om olika aspekter av ensamarbete, till exempel via befintliga diskussionsforum på Internet.
- Tillsammans med berörda fackförbund bistå förbundspress och annan massmedia med underlag till artiklar som ifrågasätter ensamarbete. Förslag på tema:
  - "Nattens ensamma änglar" om vård, räddning, underhåll, bevakning, med mera på natten.
  - "Nya ensamheten" om yrken där man inte tidigare har haft ensamarbete, till exempel barnskötare, bensinstationspersonal och viss bemanningspersonal.
  - "Eremiter sliter", till exempel ensamma städare, hemtjänstpersonal, chaufförer, etc.

LOs syn på föreskrifter från Arbetsmiljöverket om ensamarbete

- LO ser ett stort behov av särskilda föreskrifter om ensamarbete.
- Föreskrifterna AFS 1982:3 tillåter ensamarbete men inskränker vid påtaglig risk och stark psykisk påfrestning. LO förordar det motsatta, att ensamarbete inte är önskvärt men accepteras under gynnsamma omständigheter. Detta synsätt har stöd i Arbetsmiljölagens 2 kap 1 §.
- Föreskriften ska omfatta hela vidden av AML 2 kap 1 §, det vill säga arbetets inverkan:
  - Fysiskt, till exempel förvärrad skada vid olycksfall, inte få hjälp med otympliga bördor.

- Psykiskt, till exempel trauma, depression, olust, utsatthet, känsla av otillräcklighet.
- Socialt, till exempel minskad social kompetens och förlust av färdigheter.
- Särskild hänsyn ska tas till ensamarbete på natten.
- *Social isolering* i AFS 1982:3 definieras som att man befinner sig bland människor men att man inte kan räkna med hjälp. Begreppet uppfattas dock som att man är utan kontakt med människor. Ett mer accepterat begrepp behövs. Definitionen pekar också främst ut riskerna för olyckor, våld och hot. Föreskriften behöver begrepp som innefattar de psykiska och sociala skador som löntagaren kan råka ut för.
- Femte paragrafen i AFS 1982:3, ”Innebär ensamarbete en stark psykisk påfrestning, skall eftersträvas att arbetstagare kan få direktkontakt med arbetskamrater eller andra människor” är alltför vag för att tjäna som vägledning. Åtskilligt med forskning bekräftar att återkommande stark psykisk påfrestning många gånger förr eller senare leder till ohälsa. Ordet eftersträvas bör därför strykas ur paragrafen.
- De nya föreskrifterna ska anpassas till AFS 2001:1 Systematiskt arbetsmiljöarbete och bör i kommentarerna ge exempel på metoder för riskbedömning av ensamarbete.
- Arbetsgivaren ska precisera hur en acceptabel risk för ensamarbetet uppnås utifrån hur arbetet är organiserat, rutiner för stöd och hjälp, kompetens (hos både arbetstagare och arbetsledning), information och instruktion. Riskhanteringen ska beakta den individ som ska utföra ensamarbetet.
- Riktlinjer ska finnas för insatstider och resurser för att bistå en ensamarbetande vid en kritisk händelse. Säkerhetsrutiner ska utgå från riskens art och individens förutsättningar, provas regelbundet och anpassas vid förändringar.
- Kommentarerna till föreskrifterna ska ge exempel på alla typer av ohälsa och förluster för individen som kan förekomma vid ensamarbete. Följande yrkesgrupper har diskuterats:
  - Vårdare; våld/hot, känsla av otillräcklighet.
  - Städare; lyfta/bära/skjuta/dra, beskyllning för stöld, social isolering, bristande utveckling i arbetet.
  - Reparator i anläggning; olyckfall, svåra beslut.

- Personlig assistent; isolering, sexuellt ofredande.
- Begravningsentreprenör; svåra hämtningar av döda, anhörigas reaktioner.
- Tidningsbud/brevbärare; hemvändande stjäla tidning, ofredar, etc.
- Chaufför i färdtjänst; lyfta, bära, saknar vårdkompetens som ger känsla av otillräcklighet, beskyllning för stöld.
- Butikspersonal; rån, hot och våld, utlämnad.

Sammanfattning

LOS KONGRESS 2004 BESLUTADE att LO ska verka för att skärpa kraven betydligt angående ensamarbete. Denna rapport presenterar LOs handlingsprogram för att komma till rätta med ensamarbete. Som underlag ges beskrivningar av en mängd yrkesgrupper med ensamarbete inom åtta LO-förbund. Erfarenheter har också samlats in om riskhantering, utbildning och projekt om ensamarbete samt av Arbetsmiljöverkets föreskrifter om ensamarbete.

Arbetslivet idag har betydligt mer ensamarbete än för 20 år sedan. Fler arbetstagare och fler yrken har ensamarbete och de som tidigare var ensamma är nu ännu ensammare. Orsaker är bland annat omorganisering med hård rationalisering, att mer läggs ut på entreprenad, uthyrning av arbetskraft och att antalet små företag har ökat samt att ny teknik medger mer ensambemanning.

– För 20 år sedan utgick vi från kontoret, idag utgår man direkt från den kund där vi ska städa och nu träffas vi knappt alls (städare).

– Inom Tele arbetar vi ofta ensamma på kvällar och nätter. Man är då väldigt utelämnad till sitt eget omdöme. Är man då "hemgaragerad", det vill säga utgår hemifrån är man ännu ensammare (teletekniker).

– Vi kan få bitmärken, klöskador, förstörda glasögon och blåmärken efter nyp. Har man då ingen arbetskamrat att prata av sig med får man magkatarr. Inte underligt att sjukskrivning för psykiska besvär har ökat (vårdbiträde).

Väl känt är att ensamarbete allvarligt kan förvärra en skada om man blir liggande efter en olycka. Likaså höjer ensamarbete risken att skadas fysiskt eller psykiskt där det förekommer våld och hot eller där man ensam måste hantera tunga eller svåra bördor. Dessa risker omfattas av

Arbetsmiljöverkets regler men ofta saknas bra rutiner för hantering av riskerna. Känt är också att ensamarbete i sig kan skapa social isolering, olust, känsla av otillräcklighet, förlust av färdigheter, sämre lärande och sämre utveckling i arbetet samt förluster av social kompetens. Arbetsmiljölagen omfattar dessa psykiska och sociala skador, men här saknas föreskrifter som kan förenkla detta skyddsarbete.

Vissa ensamarbeten accepteras, till exempel chaufför. Annat ensamarbete accepteras enbart vid goda förhållanden och farligt ensamarbete accepteras inte alls. Men vad är en acceptabel risk? Arbetsgivare gör mycket få riskbedömningar innan något allvarligt har hänt. För att bedöma risken för psykisk skada eller sociala förluster vid ensamarbete saknas erkända metoder. Sådana metoder behöver därför utvecklas och spridas.

Motsättningen att människan både är mål och medel för produktionen spetsas till i frågan om ensamarbete. För att producera de nyttigheter som behövs i ett samhälle krävs en viss uppoffring av den enskilde. Men när denna uppoffring överstiger nyttan nås en gräns. När man arbetar ensam nås den gränsen tidigare. Människan är en social varelse som vill utveckla sig tillsammans med andra människor, även i arbetet. I dagens splittrade och individualiserade arbetsliv kan det vara förödande att arbeta ensam. Samhället behöver därför en mer restriktiv hållning till ensamarbete.

Inledning och syfte

BÅDE FACKLIGA REPRESENTANTER och Arbetsmiljöverket uppger att ensamarbete har ökat i omfattning under de senaste årtiondena. Till LOs kongress 2004 kom 14 motioner (se bilaga 1) som behandlade ensamarbete eller hot och våld i arbetet. Angående ensamarbete beslutade kongressen att LO ska:

- Verka för att stärka arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter om ensamarbete, förbud mot farligt ensamarbete, att lagstifta mot ensamarbete, att den enskilde anställde inte ska utsättas för ensamarbete och att arbetsgivarnas ansvar skärps angående ensamarbete.
- Verka för ett generellt förbund mot ensamarbete i alla butiker på kvällar och nätter, att farligt ensamarbete i handeln förbjuds, att ensamarbete i butik förbjuds, att Arbetsmiljöverkets föreskrifter om ensamarbete blir kraftfullare där anställda riskeras att utsättas för rån, hot och våld, att ensamarbete kvälls- och nattetid i butik tillåts endast om försäljning sker genom så kallad nattlucka.
- Verka för att stärka Arbetsmiljöverkets tillsyn av riskfyllt ensamarbete.
- Verka för full mobiltäckning i glesbygden.

Syfte

Denna rapport ska resultera i förslag på åtgärder som kan minska förekomsten av ensamarbete och dess negativa effekter bland LO-förbundens medlemmar. För att lyckas med detta har LO-förbundens erfarenheter av och synpunkter på ensamarbete samlats in. Yrkesgrupper med ensamarbete har beskrivits utifrån typ av risk och riskens omfattning samt sannolikheten för en händelse och dess konsekvens. Erfarenheter har också samlats in om riskbedömning, rutiner, utbildning och överenskommelser med arbetsgivaren om ensamarbete samt projekt kring ensamarbete. Förbunden har även gett synpunkter på Arbetsmiljöverkets föreskrifter som berör ensamarbete och deras tillsyn.

Metod

Frågor till förbunden

Arbetsgruppen skickade ut ett antal frågor om ensamarbete till arbetsmiljöansvariga, huvudskyddsombud och skyddsombud inom de sju LO-förbunden (se förordet) och till Målareförbundet. Svaren sammanställdes sedan av LO och skickades därefter tillbaka till arbetsgruppen för komplettering. Följande frågor skickades ut:

1. Vilka har ensamarbete i ditt förbund (yrkesgrupper, de med vissa arbetsuppgifter)?
2. På vilket sätt är det ensamt (fysiskt eller ensam bland kunder/klienter/allmänhet)?
3. När är det ensamt (vissa tider, vid vissa arbetsuppgifter, i vissa anställningsformer)?
4. Vilken är risken?
  - a. Fysisk eller mental (kroppsskada, otrivsel, rädsla, oro).
  - b. Hur svår fysisk eller psykisk skada (dödsfall, nedsatt arbetsförmåga, sjukskriven).
  - c. Hur ofta kan det inträffa?
5. Hur uppstår skadan (trakasserier, hot, våld eller olycka)?
6. Hur många eller hur stor del av olika grupper i ditt förbund har en förhöjd risk av att arbeta ensam?

Konferenser med skyddsombud

Ensamarbete diskuterades på de tio konferenser med skyddsombud och representanter från Arbetsmiljöverket som LO anordnade under april 2008. Där samlades bland annat in erfarenheter av riskbedömning och hur dessa kan anpassas till att bedöma ensamarbete. Som underlag vid diskussionerna användes Arbetsmiljöverkets metoder för riskbedömning.

Möte med Arbetsmiljöverket

Regler om ensamarbete finns i flera av Arbetsmiljöverkets föreskrifter. De särskilda föreskrifterna om ensamarbete är från 1982. Vid ett möte på

LO februari 2008 med Ulf Strandberg och Fredrik Undén från Arbetsmiljöverket, redogjorde de för inspektionen av ensamarbete och för den utvärdering som skett av AFS 1982:3 Ensamarbete. De lyssnade också på de synpunkter som representanterna från fackförbunden hade.

Tidigare studier om ensamarbete

I SCBS UNDERSÖKNINGAR av arbetsmiljön finns en enkätfråga om i vilken utsträckning man är tvungen att klara sig själv i kritiska situationer. I 2005 års undersökning svarade 43 procent av männen och 27 procent av kvinnorna att de under mer än halva arbetstiden är tvungna att klara sig själva (motsvarande siffror för 2001 var 39 procent för männen respektive 27 procent för kvinnorna). I ISAs statistik över anmälda arbetsjukdomar gäller det omvända. Där anger kvinnor i betydligt större utsträckning än män att de haft ensamarbete.

Sammanfattningar av studier

Antonsson, A. m fl., 2006. Belastningsskador vid städning. IVL Rapport. Stockholm. Undersökningen belyser främst belastningsskador men konstaterar att "Många städare arbetar relativt ensamma på sina städområden". Hälften av de 17 intervjuade städarna i undersökningen anger att de inte kan få stöd och hjälp i arbetet av arbetskamrater.

Geijer, P., 2002. Hot och våld vid nattöppen detaljhandeln. Pilotstudie i centrala Stockholm. Arbetslivsinstitutet och Arbetsmiljöverket.

Geijer, P., 2003. Hot och våld i detaljhandeln. En kunskapsöversikt på nationell och internationell forskning. Arbetslivsinstitutet och Arbetsmiljöverket.

Geijer, P., Menckel, E., 2003. Hot och våld vid svenska bensinstationer. En rikstäckande enkätundersökning av privatdrivna bensinstationer. Arbetslivsinstitutet och Arbetsmiljöverket.

Ahlström, G., m fl., 2001. Upplevelser av att arbeta som personlig assistent. Syftet med studien var att undersöka personliga assistenters upplevelser av problem i sitt yrke och i så fall identifiera och kategorisera dessa,

samt att beskriva assistenternas sätt att klara av problemen. 30 personliga assistenter intervjuades. Resultatet visar att personliga assistenter upplever problem med brist på kunskap, ensamhet, förlägenhet, arbetsgivare, psykisk påfrestning, ostimulans och tystnadsplikt. Att söka socialt stöd används mest för att klara av arbetet, följt av professionell anpassning och inlevelseförmåga.

Johansson, K., 1991. Jourtjänstgöring på gruppboheter för förståndshandikappade.

Syftet var att ta reda på vad så kallad "sovande jour" innebär för personal på gruppboheter för psykiskt utvecklingsstörda. Metoden var intervjuer av föreståndare, genomgång av schema samt enkät och intervju med personal. De flesta anser att jour behövs. Många önskar att juren ska ingå i tjänstgöringsgraden. Flexibla schemaläggning verkar vara en angelägen förändring. Oavsett om man har vaken nattpersonal eller jour är den utsatthet som ensamarbete utgör något som behöver ses över.

Bergh, H., 1987. Vårdbiträdens upplevelse av sin arbetsituation på ett servicehus.

Syftet var att kartlägga hur vårdbiträden på ett servicehus upplever sitt arbete och införandet av hemsjukvård. Av de 23 vårdbiträden som besvarade enkäten anser merparten att arbetet är meningsfullt men fysiskt och psykiskt tungt. Bara sex finner arbetet stimulerande. Tidsbrist och ensamarbete upplevs som negativt. Önskemål om att pröva gruppvård finns, då skulle också en del tunga lyft kunna underlättas. Det nya arbets sättet med hemsjukvård upplevs som dåligt av tolv vårdbiträden. Bland annat har man fått för lite information om vad hemsjukvård innebär.

Anonym, 1983. Ensamarbete. Södra sjukvårdsområdet, Stockholms läns landsting.

En utredning gjord på uppdrag av skyddskommittén inom ett sjukvårdsområde kartlade förekomsten av ensamarbete och gav förslag till åtgärder. De som oftare än andra arbetar ensamma är vaktmästare, telefonister, maskinister och nattpersonal. Ensamarbetet förekommer oftast regelbundet och våld, till exempel överfall anses vara den största risken. Det fastslås att ensamarbete i möjligaste mån ska undvikas.

Förarbete till 1978 års arbetsmiljölag

Ensamarbete debatterades livligt inför alla stora förändringar i lagarna om arbetarskydd/miljö (1912, 1949 och 1978). Före 1978 fanns inga bestämmelser om ensamarbete i lagen, men däremot i Arbetarskyddsstyrelsens anvisningar, som till exempel förbud mot att ensam utföra farligt arbete. LO och fackförbunden lämnade inför 1978 års arbetsmiljölag in omfattande yttranden om ensamarbete (SOU 1972:2 avsnitt 2.13.6). I dessa beskrev förbunden bland annat ett stort antal yrkesgrupper som hade ensamarbete. LO menade i sitt yttrande att riskfyllda arbeten över huvud taget inte ska utföras som ensamarbete. I övrigt ska ensamarbete utanför normal arbetstid endast tillåtas i undantagsfall. LO menade att det fanns klara behov av anvisningar om när ensamarbete är tillåtet.

Utredaren av *SOU 1976:1 Arbetsmiljölag* skriver i avsnitt 8.5: "Utmärkande för ensamarbete är inte bara att arbetsformen kan innebära särskilda risker från olycksfallssynpunkt. Ensamarbete innehåller också moment som från psykologisk och social synpunkt kan göra arbetsformen särskilt påfrestande. En påtaglig orsak kan här vara att man känner oro för konsekvenserna av ett olycksfall eller insjuknande. En annan orsak kan vara fruktan att man inte ensam kan klara upp komplicerade situationer eller oväntade händelser som kan inträffa under tjänstgöringen. Själva ensamheten som sådan kan också ha en pressande inverkan på människan. Känslan av obehag under ensamarbete är ofta särskilt framträdande vid tjänstgöring nattetid. Samtidigt måste betonas att olika människors sätt att uppleva ensamhet i arbetet varierar inom vida gränser".

I förarbetena av 1978 års AML anges att de föreslagna samverkansreglerna i 6 kap 7 § (som blev 6 kap 4 §) täcker in kravet på samråd innan ensamarbete anordnas.

Förarbetena till 1978 års arbetsmiljölag refererar i SOU 1972:2 avsnitt 2.13.7 till en rapport på Metallindustriarbetareförbundets kongress 1973. Där nämns att "Allt fler medlemmar får arbetsplatser som utförs utan kontakt med andra arbetstagare. Det måste därför finnas möjlighet för den enskilde att inte behöva ställa sig till förfogande för arbeten som utförs utan kontakt med andra arbetstagare". I det handlingsprogram som antogs av kongressen anges som särskilt viktigt att i en ny arbetarskyddslag ta in bestämmelser som bland annat ger den enskilde arbetstagaren vidgad rätt att neka att utföra ensamarbete.

EU-avtal mellan arbetstagare och arbetsgivare

ARBETSMARKNADENS PARTER på EU-nivå har slutit ett antal kollektivavtal som alternativ till lagstiftning. Två av dessa avtal, *Stress i arbetet* och *Trakasserier och våld i arbetet* kan tillämpas vid ensamarbete, även om ensamarbete inte är nämnt i texten. Avtalens status på lokal nivå är ännu inte klarlagt. Avtalen kan ännu bara kunna användas som ett motiv till att ta upp ett problem och vid en argumentering.

Resultat

ENLIGT ARBETSMILJÖVERKET (CTO 2007/16835) förekommer det idag ensamarbete i fler branscher än för 25 år sedan och omfattas också av fler personer i samma bransch. Denna slutsats grundas bland annat på att mängden ärenden som berör ensamarbete har ökat (se tabell 1). För åren 2002–2006 fanns sammanlagt drygt tusen ärenden med kravformuleringar kopplade till AFS 1982:3 föreskrifterna om ensamarbete.

De branscher där arbetstagare enligt Arbetsmiljöverket är särskilt utsatta för påfrestande ensamarbete är parti- och detaljhandeln, offentlig förvaltning, renings-, värme- och vattenverk, samt social omsorg (se tabell 2). Vid Arbetsmiljöverkets tillsyn påträffas främst män med ensamarbete. I ISAs statistik över arbetsskador är däremot kvinnor mer utsatta för ensamarbete än män, och då främst inom hälso- och sjukvård.

Tabell 1. Ärenden och tillsyn med koppling till begreppet "ensamarbete" och AFS 1982:3 under åren 2002–2006

År	Antal ärenden med ordet "ensamarbete"	Antal IM * med ordet "ensamarbete"	Antal ärenden som innehåller "1982:3"	Antal IM som innehåller "1982:3"
2002	402	265	127	72
2003	865	431	183	111
2004	864	509	247	156
2005	971	633	339	169
2006	1 176	651	297	207
Summa	4 278	2 489	1 193	715

* IM = Inspektionsmeddelande

Källa: Arbetsmiljöverket CTO 2007/16835

Tabell 2. Näringsgrenar med flest inspektionsmeddelanden kopplade till AFS 1982:3 under åren 2002–2006

Beskrivning	Antal IM
Religiösa samfund	72
Stats- och kommunledande, lagstiftande organ	46
Bensinstationer	41
Reningsverk	36
Förskolan	32
Grundskolan	27
Värmeverk m.m.	18
Väg- och markanläggningsentreprenörer	17
Servicehus, servicelägenheter samt ålderdomshem	17
Åkerier	16
Gruppbofasta o.d. för funktionshindrade	16
Hemtjänst, dagcentraler o.d. för äldre	16

Arbetsmiljöverkets föreskrifter

Ensamarbete berörs i 22 av Arbetsmiljöverkets drygt 100 AFS (se tabell 3). I AFS 1982:3 Ensamarbete definieras fysisk och sociala ensamhet och tar främst upp risk för skada.

Arbetsmiljöverkets inspektörer anser att AFS 1982:3 fyller ett särskilt behov och har stått sig relativt väl i tillsynen. Flera inspektörer menar dock att paragraferna i AFS 1982:3 lämnar öppet för bedömning och att vissa skrivningar därför bör skärpas. De är svårt att ställa krav utifrån paragraferna och därmed blir den uddlös.

Förelägganden som berör ensamarbete skrivs ofta även utifrån AFS 2001:1 SAM, AFS 1993:2 om våld och hot eller någon av de övriga föreskrifterna som berör ensamarbete. I de flesta av dessa ges enbart råd om ensamarbete. Några föreskrifter skriver att *risker med ensamarbete bör beaktas* och hänvisar till AFS 1982:3. Andra påpekar vikten av utbildning och instruktioner. I nio AFS:er förbjuds ensamarbete. Det är vid arbete med *motorbränslen, rök- och kemdykning, gaser, arbete med motorsågar, mast- och stolparbete, samt kemiska- och mikrobiologiska arbetsmiljörisker*. I ett par av dessa föreskrifter gäller förbudet då risken för

Tabell 3. Lista över författningar som behandlar ensamarbete

AFS 1980:14	(Råd) Psykiska och sociala aspekter på arbetsmiljön
AFS 1982:3	Ensamarbete
AFS 1984:15	Avloppsanläggningar
AFS 1985:3	Tjurar
AFS 1989:8	Kassodling av fisk
AFS 1990:11	Arbete med försöksdjur
AFS 1990:18	Omvårdnadsarbete i enskilt hem
AFS 1991:6	Underhåll av teknisk anordning
AFS 1992:18	Motorbränslen
AFS 1992:19	Arbete i utgångskassa
AFS 1992:20	Arbete med flytgödsel
AFS 1993:2	Våld och hot i arbetsmiljön
AFS 1993:3	Arbete i slutet utrymme
AFS 1995:1	Rök- och kemdykning
AFS 1996:1	Minderåriga
AFS 1997:2	Arbete i stark värme
AFS 1997:7	Gaser
AFS 1998:6	Bekämpningsmedel
AFS 2000:2	Motorkedje- och röjsågar
AFS 2000:4	Kemiska arbetsmiljörisker
AFS 2000:6	Mast- och stolparbete
AFS 2002:1	Trycksatta anordningar
AFS 2005:1	Mikrobiologiska risker

ohälsa är *påtaglig*, vilket ger utrymme för tolkning. I de övriga är förbuden preciserade.

Yrkesgrupper med ensamarbete inom åtta LO-förbund

Fastighetsanställdas förbund

De flesta medlemmar arbetar helt ensamma eller ensamma med kunder/allmänhet hela eller delar av arbetstiden. Tidiga morgnar, sena kvällar och helger är det vanligast att arbeta helt ensam. Störst grupp med ensamarbete är städare. Fastighetsskötare är tidvis ensamma, främst vid beredskapstjänst. Ensamanställda i föreningar arbetar ofta också ensamma.

Riskerna är i första hand trakasserier (sexuella och andra) och hot från främst hyresgäster. Det finns ingen tillförlitlig statistik över antal drabbade och hur allvarlig skadan är. Fysisk misshandel och våldtäkt förekommer men är ovanligt. Inget dödsfall finns dokumenterat. Den vanligaste negativa effekten av ensamarbete är förvärrad psykisk ohälsa, bland annat med sjukskrivning som följd. Att arbeta ensam utan någon att prata med kan leda till grubblerier. I de flesta fall där avdelningar begär rättshjälp för ärenden gentemot Försäkringskassan (livränteärenden, indragna sjukpenningar med mera) finns psykisk ohälsa dokumenterad. Många av dessa medlemmar har ett ensamt arbete. Egen utveckling i arbetet går också trögare när man arbetar ensam.

Många städare arbetar ensamma i lokaler med värdesaker. Detta kan ge oro för att bli beskyllda för stöld. Särskilt eftersom det är väl känt att städare har låg inkomst och kanske tvingas dryga ut sin inkomst.

Grafiska fackförbundet – Mediafacket

Det är främst arktryckare och ctp-operatörer som arbetar helt ensamma. De arbetar också ofta i skift på större maskiner som går att bemanna med en person. Hur många som arbetar ensamma är svårt att bedöma, troligen fler än vad vi känner till. Det finns en oro för att inte få hjälp snabbt nog vid olycksfall eller sjukdom. De vanligaste skadorna är klämskador med kortare sjukskrivning som följd. Dessa har dock knappast samband med ensamarbete. Några olycksfall där skadan har förvärrats på grund av ensamarbete känns inte till.

Handelsanställdas förbund

Ensamarbete finns i butiker vid vissa tider (schemalagt), ibland är man ensam hela eller stora delar av dagen. Detta gäller också många frisörer. I butiker är det i snitt tre rån om dagen. Sena öppettider ökar risken för att bli trakasserad, hotad, rånad eller utsatt för våld. Enligt Vedin 2007 "Trendbrott eller slumpmässig nedgång" är risken större i en storstad och vid stängning av butiken. Risk för rån ökade när post- och banktjänster flyttades över till butikerna. Det beror på att butiker har lägre säkerhet när det gäller lokaler och hanteringen av pengar samt att personalen inte har de rutiner och den utbildning som finns i banker.

På större lager är avstånd ofta så stora att man inte ser eller har kon-

takt med vandra under delar eller hela arbetspasset. Att arbeta ensam i kyl- eller frysrum är extra riskfyllt. Chaufförer är ofta ensamma när de lastar på och av. Vid olycka eller hot vid lastning/lossning finns oro för att inte få hjälp.

På små kontor arbetar många utan arbetskamrater hela eller stora delar av dagen. Att vara ensam personal kan vara påfrestande, till exempel för Fonus personal vid svåra hämtningar av döda. Klienter kan också vara hotfulla och våldsamma, till exempel vid en bouppteckning. Medlemsvärvare hos Hyresgästföreningen är också ensamma när de går runt och värvar medlemmar.

Effekter av ensamarbete är bland annat sjukskrivning för psykisk skada vid hot, våld och rån. Andra svåra händelser som till exempel vissa hämtningar av döda har gett psykiska besvär. Att under längre tider jobba ensam utan arbetskamrater kan vara psykiskt påfrestande.

Den största andelen arbetsskador bland medlemmarna är förslitnings- och belastningsskador. Att ensamma och återkommande lyfta/skjuta/bära/dra tunga eller svåra bördor ger en högre risk för belastningsskador än där man är fler och kan dela på jobbet. Likadant är det för dem som timmar i sträck upprepar samma ensidiga rörelser, till exempel vid kassaarbete och upplockning utan möjlighet att växla till annat arbete under dagen. Många tunga och ensidiga jobb inom handeln skulle underlättas med arbetsrotation.

Kommunalarbetareförbundet

Jordbruk: Ensamarbete finns i mycket stor omfattning bland djurskötare, traktorförare och personal inom fiskodling och fiskevård. Det är mer ensamarbete på mindre gårdar och under vintern. Arbete i djurstallar är mest ensamt tidigt och sent på dagen. På en del arbetsplatser med fler anställda arbetar man ändå ensam på grund av långa avstånd.

Med djur finns risken hela tiden att du kan bli sparkad, klämd och knuffad. Det är vanligt med blåmärken, svullnader och mindre sår. Det är inte ovanligt att något händer varje dag. Det förekommer också fall- och skärskador. Dödsfall och allvarlig kroppsskada är vanligare inom lantbruket än inom de flesta andra yrken.

Vid en allvarligare olycka behövs hjälp direkt. Därför är ensamarbete extra farligt där det finns en påtaglig risk. Bland medlemmarna

finns en osäkerhet om att man verkligen får hjälp i tid vid ett larm, om man ens kan larma.

Traktorarbete (och tröskning) är ensidigt och med ständig uppmärksamhet för att snabbt kunna korrigera. Det ger en mental påverkan som förstärks av att det ofta blir många ensamma timmar i traktorn. I traktorn kan man skada nacken genom det ständiga vridandet på huvudet och skakningarna.

Vissa har svårt att arbeta helt ensamma och kan till exempel få sömnproblem, vilket är en ond spiral som kan leda till misstag och olyckor.

Kök och städ: Städpersonal arbetar ofta ensamma under i stort sett hela arbetspasset. Oftast börjar de före alla andra så att det är städat när de andra kommer. Städpersonalen känner sällan samhörighet med andra yrkesgrupper, till exempel lärare. På vissa håll sker städning på dagtid. Oftast är man ensam på sitt städområde, till exempel olika hus. Det gör att det inte går att hjälpa varandra med tunga lyft. Ibland finns en rädsla för att arbeta ensam i skymda delar, till exempel i källare. Det händer att någon okänd finns på arbetsplatsen när städet kommer på morgonen.

Städ- och kökspersonal råkar främst ut för sträckningar och frakturer vid halkningar och fall samt bränn- och klämskador. De händer att städpersonal blivit kvar länge i hissar som fastnat på udda tider.

Sjukskrivning och nedsatt arbetsförmåga är rätt vanligt bland städpersonal. Bland våra medlemmar är det inte så vanligt att ensamarbetet i sig höjer risken för att bli sjuk eller råka illa ut på annat sätt.

Förskola/skola: Barnskötare på förskolor och fritidshem, dagbarnvårdare i familjedaghem, fritidsledare, skolvaktmästare, elevassistent inom förskola och skola arbetar tidvis ensamma med barn eller föräldrar. Man är ensam främst på morgon och kväll, allt från 30 minuter till 2 timmar. Vaktmästarna arbetar också tidvis ensamma, även då främst morgon och kväll.

När man är ensam finns oro för vad som ska hända med de andra barnen om ett barn måste tas omhand en längre stund. Om man måste lämna barnen (till exempel akut ta ett barn till vårdcentralen) ringer man en annan förskola/fritidshem och hör om de kan hjälpa till. Föräldrar som hämtar sina barn vill oftast prata med personalen och då blir

barngruppen ensam. Föräldrar kan ibland vara hotfulla. Genom åren har föräldrarnas attityd förändrats. Många föräldrar vill idag inte höra att deras barn är i behov av extra stöd.

En risk med att vara ensam är det tunga arbetet för axlarna med att lyfta och bära små barn. Om man är fler kan man turas om. Sparkar och slag från barn och elever är både psykiskt krävande och kan ge fysiska skador. När man blir lämnad ensam med många barn kvar på fritids eller i förskolan på eftermiddagen finns en risk för både fysisk och psykisk överbelastning. Detta har i enstaka fall lett till sjukskrivning, men det finns ingen tillförlitlig statistik.

Dagbarnvårdarna är till större delen ensamma med barnen även om de arbetar i grupper och ofta träffas varje dag. Elevassistenter arbetar med ett barn och kan känna sig utanför, speciellt i skolan då eleven även behöver stöd på rasten. En elevassistent till ett handikappat barn har ständig tillsyn och arbetet kan vara slitsamt både fysiskt och psykiskt. Ofta stannar man inomhus för ute finns inte samma överblick. Det gör att man känner sig otillräcklig.

Trafiken: Bussförare, trafikvärd/ledare, reparatörer, servicepersonal och garagearbetare har alla ensamarbete på olika sätt. Bussförare är ensamma med passagerare under alla tider på dygnet. Risken för att råka illa ut är störst på kvällar, nätter och helger. Hot och tillmälen förekommer dagligen. Under sex månader (från 1 januari 2007 till 30 juni 2007) rapporterades 26 händelser med våld mot bussförare i Stockholms län.

Konter i bussarna har gett rånare anledning att hota och ibland skada bussförare. Kontanter måste bort och i Stockholm har Kommunal efter många påtryckningar lyckats få bort dem från bussarna. På sina håll hotas och skadas bussförare även av resenärer, till exempel vid biljettkontroll. Många förare blundar för biljettfusk för att slippa konflikter. På ändstationen måste förarna ibland mota ut resenärer. En del förare är rädda för att köra kvällspass i vissa områden. Sjukskrivningar (kroppsskada eller psykisk diagnos) orsakad av rånare eller resenär förekommer.

De andra yrkesgrupperna i trafiken arbetar ensamma vid hållplatser, i verkstaden, vid reparation och vid service ute på stan. Tungt kroppsarbete finns som ensamarbete med risk för diverse olyckor.

Teknik: De flesta yrken som har inslag av ensamarbete, framför allt vid beredskap. Detta gäller bland annat kyrkvaktmästare, griftegårdsarbetare, krematoriearbetare, arbete på återvinningsstation, sopkörning, vatten och avlopp, VA-maskinister, fordonsförare och fastighetsmaskinister. I en liten kommun med få anställda är andelen som arbetar ensamt större än i stora kommuner.

Vid öppen kyrka är vaktmästaren oftast den enda närvarande personalen. Ensamarbete är också vanligare före förrättning och inför olika arrangemang på helger och kvällar.

Riskerna är hotfulla och våldsamma människor, förslitningsskador och att skadas vid hantering av maskiner. Riv- och skärsår och klämskador kan man ofta klara upp ensam, men är det en allvarligare skada måste man snabbt få hjälp. Förslitningsskadorna kan förebyggas om man är fler som samsas om tunga jobb.

Dessa risker finns ganska ofta, ibland dagligen. Det är dock inte vanligt med allvarliga fysiska skador vid ensamarbete. En maskinförare drunknade när han ensam plogade på en sjö och maskinen gick genom isen. Även sjukskrivning orsakade av fall från en arbetsmaskin där föra- ren varit ensam är kända. Om skadan förvärrades av att han var ensam vet vi inte. Vanligare är att hot och våld vid ensamarbete ger en psykisk skada som ger sjukskrivning.

Äldreomsorg och funktionshinder: Ensamarbete med klienter/vårdtagare finns bland personliga assistenter i till exempel LSS-boende (Lagen om särskilt stöd för funktionshindrade), undersköterskor i hemtjänst/nattpatrull, vårdare, boendestödjare, arbetsterapibiträden, psykiatrin och sjukgymnastikbiträden.

Ensamarbete sker oftare på kvällen och natten, men psykiatrin, personlig assistans och hemtjänst arbetar även ensamma på dagtid. Man går ensam till pensionärer eller till personer som lider av psykisk och fysisk sjukdom. Många arbetar i arbetslag men det mesta jobbet sker ensamt med vårdtagaren. Hela arbetspass kan ske utan en arbetskamrat. Nästan allt arbete med en funktionshindrad görs av en person. Undantagen är dagligverksamhet och boende med särskild service. Där är man för det mesta bara ensam kortare stunder.

Riskerna kan minimeras då de kan förutses. I vissa fall har bistånds-

bedömaren bestämt om dubbelbemanning. Biståndsbedömaren har dock inget arbetsmiljöansvar. Många vårdtagare har psykiska problem och kan vara aggressiva. Där det är känt att hot och våld förekommer från vårdtagare dubbelbemannas det. Det är de flesta arbetsgivare ganska bra på. Men oförutsedda händelser sker ofta och då får man lita till sitt omdöme. Planerade besök är säkrare än akuta. Värst är det när personen man hjälper är ledsen, deprimerad, förvirrad eller har ramlat.

Här finns en press att i alla lägen själv hjälpa patienten direkt, även om det behövs två personer. Det kan vara att patienter ramlar, snubblar över rollatorn eller försöker resa sig ur sin rullstol och glömt att hon/han inte kan gå. Annan personalen hinner inte dit. Ofta finns heller ingen att kalla på, till exempel finns numera sällan sjukvikarier. Det gör arbetet extra tungt. Hos vissa klienter (dementa) kan hot och våld inträffa dagligen. Inom psykiatri och bland personliga assistenter inträffar sådant också rätt ofta. Personliga assistenter kommer mycket nära sina klienter och ställs ibland inför att hjälpa dem med deras sexuella behov (till exempel porr), att hjälpa dem dricka alkohol och att hjälpa dem att röka.

Snabba beslut måste tas utan stöd och hjälp av kollegor. Man är väldigt utelämnade till sitt eget omdöme, särskilt svårt är det om man inte har full vårdkompetens. Där det saknas täckning för mobiltelefon är det extra besvärligt. Att ha mobiltelefon är heller ingen självklarhet. Kan man inte arbeta själv så är det svårt att ha ett sådant här yrke.

För mycket att göra och ont om tid ihop med oro och rädsla är det största problemet. När psyket är utmattat används maskiner fel, hjälpmedel används inte och man kan missa mediciner till vårdtagare. Allt detta leder till ökad arbetsbelastning. Känsla av otillräcklighet är vanligt. Personal känner sig nernötta och en del känner motvilja att gå till jobbet. Ofta berättar den anställde för sin arbetsledare att det är problem. Om det sedan inte sker något leder detta till olust och osäkerhet över hur belägenheten ska hanteras. Får detta pågå en längre tid blir man deprimerad, byter arbete eller blir långsjuk.

Många rapporter kommer in till förbundet om trakasserier, hot, våld och psykiskt lidande som till exempel oro, otrygghet, rädsla, gnåt och psykisk överbelastning. Antalet rapporter om psykisk överbelastning har ökat lite de senaste åren. Personalen får bland annat bitmärken, klöskador, slag, förstörda persedlar (glasögon, kläder och så vidare) och blåmärken efter

nyp. En del får magkatarr och ångest som av läkare har härletts till arbetet. Det sker också många sträckningar och skador vid förflyttningar. Det rapporteras dock sällan att tillbud och arbetsskador skett vid ensamarbete. Det kan bero på att ingen frågar om tillbudet var vid ensamarbete.

Ensamarbete höjer risken för fysisk överbelastning i samband med tunga eller upprepade förflyttningar av vårdtagare. Det är det vanligaste. Mer arbetsuppgifter ska idag göras av färre personal på grund av besparingar i kommunen. Risken för personlig assistent att överbelastas är beroende på vårdtagarens behov. Om oturen är framme kan det ske svåra lyft flera gånger per dag. Oftare på vissa arbetsplatser, men god arbetsledning och inarbetade rutiner leder till att det inträffar mindre ofta.

Följder av psykiska risker är svårare att förutse. Konflikter med brukaren eller anhöriga har lett till sjukskrivningar och byte av arbetsplats. Till exempel kan en personlig assistent ta allt för stort ansvar för sin klient vilket kan leda till stor trötthet och uppgivenhet. Några har också "gått in i väggen". Hade de haft arbetskamrater att prata med skulle detta ha kunnat undvikas. Personlig assistent är fortfarande ett genomgångsycke där man slutar när det blir för tufft.

Förbundet anser att ingen ska behöva arbeta ensam där det finns en påtaglig risk. Var och en ska ha möjlighet att komma ifrån sitt arbete för lunchrast och ha rätt till en tyst stund med sina egna tankar.

Målareförbundet

Ensamarbete för målare förekommer främst vid reparationsmålning. Gemensamt lunch-/omklädningsrum för flera målare finns vid större arbeten, men var och en arbetar själv i olika lägenheter. Ibland kan hyresgästen bo kvar. Vi vet inte om det finns någon förhöjd risk vid ensamarbete förutom vid olycksfall. Otrivsel finns med att arbeta ensam.

Målare och andra hantverkare åker vanligen ensam i en mindre täckt skåpbil mellan arbetsplatserna. Många av dessa bilar saknar, enligt arbetsmiljöansvarig i Målar-ettan, säkerhetsfunktioner (till exempel låsningsfria bromsar) som är standard i många privatbilar.

SEKO

Staten: Inom staten finns ett stort antal yrkesgrupper som tidvis arbetar ensamma. Det gäller personal i kriminalvården, behandlingsassis-

tenter som arbetar med missbrukare, receptionister och arrestantvakter vid polisen, personal på skolor för funktionshindrade, lokalvårdare och chaufförer samt servicearbetare inom till exempel data och support. Vid polisen kan alltid allt hända. Arrestantvakter råkar ut för trakasserier, hot och våld. Även personal i receptionen är ensamma vissa tider.

Inom kriminalvården förekommer ensamarbete med viss risk hos samtliga, förutom för administrativ personal. Risk finns till exempel vid förflyttning av klienter inom anstalten och hos lärare vid viss undervisning. Det är inte alltid det finns arbetskamrater på hörbart håll. Man går också ofta ensam till och från arbetet i kulvertar. Risken är främst hot, sällan våld, med psykisk eller fysiskt skada som följd. Högre risk finns vid delgivning av beslut till intagna. Det finns ingen statistik på hur ofta det inträffat tillbud i samband med ensamarbete. Sjukskrivning förekommer med fysisk eller psykisk diagnos. Några har blivit tvungna att byta yrke.

Personal på skolor för funktionshindrade arbetar ofta ensam med flera elever. På natten är det ofta bara en personal. Oro finns över vad som kan hända om man måste hjälpa en elev och lämna de övriga. Detta gäller både ungdomar och vuxna elever.

Behandlingsassistenter på hem för missbrukare är ensamma vissa tider, främst på natten. Det förekommer även att transport med klienter sker allena. Med vuxna missbrukare finns alltid en påtaglig risk vid ensamarbete. Vid arbete med ungdomar är det sällan som det sker något. Det finns en oro och rädsla för vad som kan hända. Personalen bär alltid larm på sig. Allvarligaste risken är våld, men vanligast är psykisk påfrestning på grund av obehag och rädsla att vara utlämnad till en klient. Det förekommer hot mer eller mindre dagligen, till exempel när klienter inte får som de vill. Då en anställd har drabbats av våld kan det bli en lång sjukskrivning, många brukar sluta. Inom SiS finns cirka 700 medlemmar som har denna arbetsmiljö.

Ekonomi inom Räddningsverket tillåter inte numera dubbelbemanning på till exempel lokalvård med hotellstädning. Förut var det två som bäddade och städade rum och korridor. Nu tar man var sitt hus. Servicearbeten sker ensamma mest hela tiden. Det kan innebära kroppsskador (tungt lyft ensam), otrivsel samt oro. I administrativt arbete finns en oro att inte kunna vara borta för ingen annan gör "mina

arbetsuppgifter”. På Räddningsverket är det cirka 30 procent av personalen som har ensamarbete.

Energi: Ensamarbete finns vid beredskap på natt och helger och vid en del tillsyn och underhåll på dagtid. Omkring 80 procent av montörerna arbetar ensamma. Beredskap är ibland dubbelbemannad, i form av en reserv som tas med när arbetet kräver det. Skiftgående går oftast ensamma rond på anläggningen under upp till några timmar. Tyvärr går det mot mer ensamarbete även på dagtid. Stationering av personal i hemmet förekommer, vilket innebär att de i stort arbetar ensamma hela tiden.

Där man vet att kunden är hotfull försöker man ha dubbelbemanning (till exempel vid avstängning av el till fastighetsägare, missnöjda med kraftledningsservitut). Det förekommer hot från personer som är allmänt irriterade över elbranschen eller bara har en dålig dag. I genomsnitt bedömer vi att en anställd råkar ut för hot från kunder/allmänhet tio gånger per år. All beredskap ska ske med minst en månads mellanrum för att sprida ut sådant ensamarbete.

Drifttekniker ute på anläggningar (till exempel fjärrvärmeverk och ställverk) löper störst risk för olycksfall. Arbetet kräver snabba insatser för att minska följdfe, ofta i trånga och varma miljöer med många nivåskillnader, transportörer och heta rör eller i anläggningar med spänning.

Ställverk ska låsas även när man är inne och arbetar i anläggningen för att hindra andra att komma in. Det gör det svårare att få hjälp om man skadar sig. Arbete efter kraftlinjerna kan också ske ensamt, till exempel när man letar nedfallna träd eller gör säkringsbyten. Även om man råkar ut för något där det finns allmänhet, till exempel arbete i kabelskåp, kan man inte räkna med att någon griper in.

De vanligaste olyckorna är halk- och fallskador. Trötthet och bristande kunskap kan ligga bakom många olyckor. Halkar man och blir ligande och ingen saknar en på en stund och det är minusgrader kan det gå illa. Fysisk skada i kombination med el ger ofta allvarligare skador. Sådana olyckor förekommer ute på anläggningarna. Många oroar sig för att vara ensam i svåra arbetsituationer och tycker att det är obehagligt att åka ut ensam till en svår anläggning vid ett larm. Man vet inte vad som kan uppstå och vet inte riktigt om man får snabb hjälp vid en olycka. Att inte kunna rådgöra med en arbetskamrat i svåra situationer

kan också vara psykiskt pressande. Det finns också en oro för att vara ensam i bergtrum på nätterna som ger otrivsel. Vad dessa psykiska belastningar leder till är svårt att bedöma.

Väg & ban: De flesta yrkesgrupper har inslag av ensamarbete, till exempel bergarbetare ovan och under jord, maskinförare, reparatörer ute i fält, men även på verkstäder, väglinjemålare, vägvakt, de som lagar vägskador (lagare av potthål, förseglare), färjeförare och förare av plogbil. På Banverket förekommer ensamarbete bland reläprovare, teletekniker och signaltekniker. Vid beredskap arbetar man oftast ensam. Det är främst tillsvidareanställda som sätts på ensamarbete, men det förekommer att även säsonganställda har det. Samtliga yrkesgrupper har vid ensamarbete tillgång till mobiltelefon eller kommunikationsradio. På Banverket har uppskattningsvis 20 procent ensamarbete.

Den största risken vid ensamarbete är att inte få hjälp i tid vid en olycka. Vid arbete i trafik är det hela tiden hög risk för påkörningar och en sådan får allvarliga följder. Olyckor vid fysiskt tungt arbete ger ofta rätt allvarliga skador. Förbundet har haft allt från dödsfall till kroppsskador. Hur många som är utsatta för en förhöjd risk vid ensamarbete är svårt att säga. Förbundet har gjort en enkätundersökning angående risker i arbetet och sådana förekom i stor omfattning. Det framgår dock inte om dessa risker är kopplade till ensamarbete.

En annan sida av ensamarbete är att man inte har någon med sig att rådfråga på plats. Ensam blir man lite orolig för att kanske inte göra helt rätt.

Tele: Service-, kabel, datacom-, transmissions- och teletekniker arbetar ofta ensamma. Likaså anläggningspersonal som går i stolpar, skarvar kablar och går besiktning i skog och mark. Många av dessa yrken har beredskap, men många jobb planeras också att göras på kvällar och nätter för att inte störa tele- och datatrafik mer än nödvändigt. Även anställda på kundtjänst kan arbeta ensamma, framför allt kväll och natt. "Hemgaragerade", de som inte har fasta arbetsställen utan utgår från sitt hem, arbetar i stor utsträckning ensamma.

Vanligt är att man ensam gör service, uppgraderingar, med mera i enligt belägna teknikutrymmen som sällan besöks. Dessa anläggningar

kan ligga många kilometer från bebyggda trakter, i källare, på vindar, i obemannade fabriksbyggnader, med mera. I princip arbetar samtliga tekniker ensamma ständigt eller då och då. Hemgaragerade mycket ofta och övriga ofta. Samtliga har arbetsuppgifter med viss risk för olyckor. Vissa arbeten är uppenbart farliga om ett misstag sker, till exempel i stolpar, på stegar och på tak. Fall i stolpe medför ofta nedsatt arbetsförmåga. Olyckor på ensligt belägna vägar har förekommit. Oro finns för att en skada blir värre eller att man blir sjuk eller handikappad om man inte får snabb hjälp. Teknikerna är utrustade med larm, men de är osäkra på om de alltid blir hittade och i så fall i tid. Ibland arbetar man i utrymmen där man är inlåst. En del bor ensamma och de skulle kunna ligga skadade i många timmar innan någon märker det.

Man är också hemma hos kunder på kvällstid och helger, till exempel att reparera kabel-TV en lördagskväll. Viss oro finns för hot, våld eller trakasserier i särskilt utsatta områden. Beskyllningar har riktats mot tekniker, till exempel om sexuella trakasserier och stölder där ord stått mot ord. Det är också olustigt att besöka källare och vindar där det ibland kan finnas personer som inte alls vill bli sedda där.

De som sköter service har krav på sig att ha stor kompetensbredd och att snabbt avhjälpa olika typer av fel. Ibland ska man lösa uppgifter som egentligen kräver två personer eller råd på plats av en kollega. Det skapar en känsla av otillräcklighet och press. För dem med mest ensamarbete är det lätt att tappa den sociala kontakten med arbetskamraterna.

Telebranschen ligger under rikssnittet på skador och hittills har ensamarbetet inte medfört eller förvärrat många skador, vad vi vet. Psykiska skador som är kända är oro, överansträngning, ångest och även depression. Detta har förvärrats av en psykisk press i form av hot om uppsägningar.

Sjöfolk: De flesta i däcksavdelningen arbetar ensamma och även en del i maskinavdelningen. Det är främst vid vaktgång och vid jour (då från klockan 23.30–05.00). Rorgängare, truckers och kassörskor i café, Tabac och i växling är då och då ensamma. Rorgängaren går ensam från fartyg till insläpp (har walkie-talkie). Kassörskor i cafeet och truckers är ibland ensamma på grund av att det inte finns sjukvikarie ombord. Kassörskor i Tabacen är två men arbetar på olika ställen i Tabacen. På varje ställe finns larmknapp.

Det är sällan det händer något, men sjukskrivning förekommer. Trakasserier, hot och våld som gett kropps- och psykisk skada har förekommit och kommer att hända i framtiden också, tyvärr. Det finns också en rädsla för att inte ensam klara sina uppgifter, och då bli av med jobbet. Att arbeta ensam ger också otrivsel.

Spårtrafik: Tunneltågförare, lokförare, konduktörer, växlare och annan bangårdspersonal samt ställverksoperatörer arbetar helt eller tidvis ensamma.

Tunneltågförare kör tågen ensamma och kan vid stationerna råka ut för trakasserier, hot och våld från passagerare. Värst kan det vara vid ändstationer.

Lokförare, framför allt i godstrafik, är ensamma och utan uppsikt på något vis. På persontåg har dock lokföraren telefon- eller högtalarkontakt med övrig tågpersonal. Lokförarens allvarligaste risk är när ett tåg med problem stannar på en station och lokföraren går utmed tåget i det angränsande trafikerade spåret och letar efter felet. Det kan då komma ett tåg med hög hastighet. Ingen dödsolycka har som tur är ännu inträffat. Denna risk går att begränsa om man på enkelspårsbanor ställer tåget med problem på stationernas rakspår. Då måste passerande tåg gå genom en växel med reducerad hastighet. En annan risk är då lokföraren ska hantera påkörda djur.

Konduktörerna går ensamma genom tåget och möter passagerarna. Trakasserier, hot och våld är inte ovanligt.

Växling är på flera håll ett ensamarbete, framför allt där lok på bangården körs via radio, vilket blir att vanligare. Med radiostyrda lok finns en viss risk att operatören kör på sig själv. Tidigare var man ett växellag med två till tre man. En "vanlig" lokförare på bangården (ROP-aren) har normalt en medhjälpare. På industribangård eller på timmerterminal kan man vara helt ensam och ibland flera mil från hemmastation. Man arbetar utan någon uppsikt från den arbetsplats/industri där man är. På helger är det fler som arbetar ensamma, till exempel ställverksoperatörer.

Tiden för att utföra arbeten på bangården styrs av tågplanen (tidtabellen). Ofta hinner man inte göra ett jobb lugnt och säkert. Vid införande av radiolok har antalet vagnar som ska växlas ökat gradvis. Det har gjort att operatörerna stressar mer och därmed ökar risken för

olycksfall. Det finns en påtaglig risk för olycksfall. Ett felgrepp eller en missbedömning kan innebära ödesdigra konsekvenser. För tio år sedan blev en anställd av med benet (överkörd) och i mitten av 1990 körde en växlare över sig själv och omkom. Annars är det halkolyckor och vrickningar som är vanligast, många utan sjukskrivning.

Det finns en oro över att inte få hjälp tillräckligt snabbt, oron är större på natten, då möjligheten till undsättning är mindre. Om den skadade själv inte kan kalla på hjälp finns två sätt att larma:

- Via mobiltelefon med GPS. Med två knapptryckningar får man kontakt med SOS. Telefonen larmar också automatiskt om den lutas omkull. SOS alarm kan då se telefonens position. Denna telefon används bland annat av radioloksoperatörer på obemannade bangårdar. Det kan dock ta 30–40 minuter innan något händer vid fallarm. Nu har lyckligtvis alla larm som vi känner till berott på tappad telefon. Men den gången det behövs en snabb utryckning kan 40 minuter vara för sent.
- Fjärrtågklararen larmar om lokföraren inte hört av sig inom 15 minuter efter överenskommen tid.

Ständigt ensamarbete är inte bra av sociala skäl, i synnerhet för ensamstående. Några få har svårigheter med att jobba ensam då det är mörkt och har därför enbart dagtid. Detta är inte bra på orter med få anställda där de andra då får jobba mer natt.

Så gott som all bangårdspersonal och alla lokförare arbetar mer eller mindre ensamma. På Geen Cargo är det omkring hälften.

Posten: Det finns ensamarbete bland brevbärare, buntlådeförare, chaufförer i åkeriet, bland viss personal på företagscenter och postterminaler (till exempel kajvakt, kvällsvakt) samt för tekniker som arbetar natt eller har jour.

Brevbärare har ett eget utdelningsområde som tar 3–4 timmar. Ensamast är det på morgon och sen eftermiddag. Arbetet blir ensammare ju längre turen är eftersom det vid långa turer är svårt att ta ordnade raster (med lagad mat). Turen har i snitt blivit 25 minuter längre de senaste åren på grund av effektivare arbete inne. Brevbäraren cyklar i trafiken med dess risker, går och springer i trappor med risk för att halka och ramla

samt möter allmänhet och kunder. Viss rädsla och oro finns när någon blivit hotad eller utsatt för våld. I områden som är kända för att ha mycket bråk skulle det behövas att man gick dubbelt. Det saknas i allmänhet fungerande rutiner för kontakt mellan brevbäraren och ansvarig på arbetsplatsen. Ingen hör av sig om man blir sen och det finns inga mobiltelefoner i arbetet. Mängden försändelser, främst reklam, som ska delas ut har blivit mer. Att arbetet blivit tyngre har inte kompensrats med fler brevbärare. Det förekommer många rapporter om förslitningsskador.

Buntlådeförare som hanterar backar med post riskerar förslitningsskador och olyckor. De övriga yrkesgrupperna har inte några farliga arbetsuppgifter. De kan emellertid någon gång behöva hjälp av vilken orsak som helst, men det är svårt att ha arbetsuppgifter för två på samma plats. Snittåldern för personal på terminaler kan vara drygt 50 år, så saker händer. På brevterminal kan man sitta i stort sett ensam hela arbetspasset på 12 timmar, klockan 18.00–06.00 eller 06.00–18.00, främst natt mellan lördag och söndag. Upplevelsen av att arbeta ensam är mycket individuell och risken för psykisk skada bedöms vara ganska liten. Att arbeta ensam är jobbigt, men få klagar.

Skogs- och Träfacket

Ensamarbete finns vid maskinellt och manuellt skogsarbete och för reparatörer när de reparerar maskinen i skogen. Planerare och virkesmätare arbetar tidvis ensamma. Vid skogsarbete med motorsåg eller röjsåg är man tidvis helt ensam eller utan möjlighet att se eller höra en arbetskamrat om man inte använder mobiltelefon eller annan radio. Maskinförarna är ensamma hela arbetspasset förutom vid skiftbyte. Underhåll på maskiner görs rätt ofta tillsammans och där det är möjligt försöker man ha rast samtidigt. Reparatörerna är ensamma vid reparationer av maskinen i skogen om inte föraren är kvar. De absolut flesta yrkesgrupper som arbetar i skogen reser ensamma på ensliga och ofta dåliga vägar i alla väglag.

Många jobb på sågverk är ensamarbete på grund av att man är långt ifrån och inte ser varandra. Buller försvårar också kontakten med varandra. Torkskötare och reparatörer (även i träindustri) arbetar i större grad ensamma än andra yrkesgrupper. I sågverk är vissa passningsjobb ensamma på kvällar, nätter och helger, till exempel pannskötare och reparatörer.

Risken vid ensamarbete är att inte få hjälp i tid vid en olycka. Runtiner för larm och för att rapportera hemkomst finns på många håll. Täckningen för mobiltelefon har dock stora brister, även i södra Sverige, framför allt när man i skogen arbetar utanför maskinen. Vid arbete med motorsåg är risken för olycka hög och då ska man inte arbeta ensam, och absolut inte om man är ovan och aldrig i stormfälld skog.

Tre dödsfall på sågverk har skett vid ensamarbete under de två senaste åren.

En man öppnade luckan till fliHughen innan den hade stannat och sögs in. Han hade sugits in oavsett om han var ensam eller ej, men kanske inte öppnat luckan.

Vid ensam rengöring under ett timmerintag gick skrapan, som för ner bark i en betonggrop, igång och drog ner en man i gropen. Han dog av fallet. Olyckan hade möjligen inträffat även om han inte varit ensam, men fått en annan utgång då man antingen hade stoppat skrapan med nödstopp eller hunnit dra undan honom innan han ramlade ned i gropen.

En operatör klev in genom det tvådelade räcket till transportören för att rätta till en plank som kommit "efter". När han flyttade på plankan så frilades en fotocell och kedjorna startade. Hans jacka fastnade i varvtalsvakten på drivaxeln, han följde med runt och klämdes underifrån upp mot balken och slogs ihjäl. Genom åren har många olycksfall skett med transportörer som startar oavsiktligt samtidigt som någon justerar ett fel.

Transportarbetareförbundet

Ensamarbete finns bland tidningsbud, bensinstationsbiträden, taxichaufförer, chaufförer (särskilt i fjärrdistribution) och bland väktare/ordningsvakter. De två grupper som är speciellt utsatta för våld är väktare och taxichaufförer. Dessa arbetar bland kund/allmänhet under hela dygnet. Förbundet för ingen statistik på i vilken omfattning detta leder till sjukskrivningar, uppsägningar eller att man själv slutar. I ett fåtal fall har dödsfall inträffat, bland annat vid väpnat överfall.

Tidningsbud arbetar vanligen i gryningen och är ensamma på sin tur. Många tidningsbud väljer yrket därför att de vill jobba på udda tider och ifred. Det är ofta ett deltidsjobb som kompletteras med annan sysselsättning. Riskerna är relativt små, men det saknas tillförlitlig statistik.

Tabell 4. Grad av förhöjd risk på grund av ensamarbete i yrken organiserade av transportarbetareförbundet

Yrke	Riskenivå*	Typ av risk	Kommentar
Tidningsbud	2–3	Våld, hot	
Bensinstationspersonal	3–4	Våld, hot	beroende av tid på dygnet.
Taxichaufförer	3–4	Våld, hot	beroende av tid på dygnet.
Chaufförer	2	Våld, hot	
Väktare	2–5	Våld, hot	beroende på objekt och verksamhet, hantering av värde ger störst risk

* Riskenivå: 1 ingen risk, 2 liten risk, 3 någon risk, 4 stor risk, 5 är mycket stor risk.

Trakasserier, hot och våld har dock ökat de senaste åren, bland annat från fyllegång. Ett kvinnligt tidningsbud blev våldtagen under 2005.

Bensinstationsbiträden arbetar ensamma bland kunder närhelst under dygnet. Otrivsel och oro under helger, kvällar och nätter är det vanligaste problemet. Att berusade personer kommer in under kvällar/helger är väl bekant och det är oftast då som trakasserier förekommer. Än så länge har denna yrkesgrupp inte drabbats av så många fall av våld (Lindström, M. 2005).

Taxichaufförer arbetar ensamma bland kunder hela dygnet. Även här är oro och otrivsel omfattande. Trakasserier och hot är inte helt ovanligt, mest på helger och kvällar i samband med alkohol/droger och folk som inte kan betala taxinotan. Vid våld är knuffar, slag och sparkar vanligast samt skadegörelse mot bilen (TYA 2007).

Chaufförer är under körningarna ensamma. Största risken är trafikolyckor. Men det finns fler risker. Det har vid flera tillfällen uppstått handgemäng mellan privatbilister och yrkesförare. En bidragande orsak uppges vara den försämrade trafiksituationen. Det förekommer också rån utmed vägarna, vilket har ökat oron bland fjärrchaufförerna. Rånen sker främst under nattvilan, bland annat genom att gas förs in i hytten för att söva föraren. Lastbilskapning med vapen förekommer, men det är väldigt ovanligt. En ytterligare risk är att det ibland är fysiskt tungt att ensam lasta och lossa gods.

Väktare/ordningsvakt arbetar ensamma dels när de går eller åker runt och inspekterar lokaler eller anläggningar, dels bland allmänhet/kunder. Detta ensamarbete finns under hela dygnet, med större omfattning på kvällar och nätter. De objekt som bevakas är ofta stöldbegärliga. Denna yrkesgrupp har fått en sämre arbetsmiljö under de senaste åren. Risken att bli hotad och misshandlad är störst i samband med gripanden. Transporter av värde ska inte ske ensamt, men det förekommer. Det finns några fall av våldtäkt av ensamma kvinnliga väktare. Den psykosociala arbetsmiljön blir givetvis sämre mot denna bakgrund.

Väktare överfallen i Ängelholm

Dagens Nyheter 2006-08-07

En väktare överfölls av tre män när under sin rond på soptippen i Ängelholm i Skåne på söndagskvällen.

Det här är det tredje överfallet mot väktare på kort tid.

För drygt en vecka sedan blev en kvinnlig väktare överfallen och bakbunden

vid Hallstaviks pappersbruk i Roslagen. Väktaren var ute på sin rond när hon blev attackerad. Kvinnan lyckades själv ta sig loss och tillkal-

la hjälp. Polisen misstänker att det rörde sig om ett våldtäktsförsök.

Kvinnlig väktare våldtagen

En 39-årig väktare blev överfallen och våldtagen i Västerås när hon gick en bevakningsrunda på ett industriområde under natten mot torsdagen.

I mitten av juli våldtogs ytterligare en kvinnlig väktare när hon gick sin rond i ett industriområde i Västerås. Kvinnan överfölls bakifrån och fick en snara runt hal-

sen. Hon förlorade medvetandet och när hon vaknade upptäckte hon att hon blivit våldtagen.

Riskbedömning, Arbetsmiljöverkets föreskrifter och agerande

Fastighetsanställdas förbund

Fastighetsavdelning i Göteborg har drivit den principiella linjen angående ensamarbete: "Man får inte bli mer skadad när man arbetar ensam än när man är fler. Ramlar du av en ismaskin, bryter benet och blir kvar på isen för att ingen kan hjälpa dig, då kan du förfrysa kroppsdelar och i

värsta fall frysa ihjäl. Det är den extra risken med att vara ensam i riskfyllda jobb som vi inte accepterar.” Denna linje har också fått stöd av Arbetsmiljöverket (Förbud mot ensamarbete, 2001-12-20. D nr. 14-32328 01/5312) där Arbetsmiljöverket hänvisar till AFS 1982:3, 3 och 4 §§.

Förbundet accepterar inte att arbetet utförs ensamt där högtryck används vid sanering av skador efter brand och vatten och i industrier, inte heller vid sanering av farliga maskiner eller i trånga utrymmen. Arbetsgivarna är oftast överens med förbundet om det.

Fastighetsanställdas förbund har länge kämpat för att städning ska ske på dagtid. Dels för att höja statusen i yrket (och lönen), dels av arbetsmiljöskäl. Stora framgångar finns, men fortfarande städar många tidig morgonen eller sen kväll, och som därigenom arbetar ensam.

Intresse finns för att förkovra sig i ämnet ensamarbete, åtminstone hos de regionala skyddsombuden. För Fastighetsanställdas förbunds räkning är det mest logiskt att samarbeta med Service- eller Byggförbunden om både utbildning och projekt.

Handelsanställdas förbund

Arbetsgivaren gör sällan en konsekvensanalys av ensamarbete på eget initiativ. Oftast görs det efter att krav har ställts från facket eller Arbetsmiljöverket. Om en riskanalys visar en förhöjd risk med att arbeta ensam anser förbundet att det inte ska utföras ensam. Även när det är många rapporter om tillbud som visar att en arbetsuppgift är riskfylld ska den inte utföras ensam.

Förbundet driver att de som är under 18 år inte ska få hantera pengar eller annat stöldbegärligt där kunder kan ha tillträde ensamma. Enligt AFS 1996:1 Minderåriga är det inte tillåtet för anställda under 18 år att transportera pengar/värdeföremål till eller från penninginrättning eller rum för värdeförvaring. Hur kan då minderåriga få sitta i kassa och transportera kassalåda eller liknade i butiken?

På grund av det hot för rån som fanns för personalen i 7-Eleven butiken på Vasagatan i Stockholm begärde Handels regionala skyddsombud enligt Arbetsmiljölagen 6 kap. 6a § att arbetsgivaren vidtar nödvändiga åtgärder. Ärendet gick till Arbetsmiljöverket som förelade att butiken ska ha nattlucka med låst entrédörr mellan klockan 23.00 till 06.00, om inte butiken är dubbelbemannad (Beslut AIST 2004/3896).

Ensamarbete lyfts fram i utbildningarna *Säker i butik* och *Skydd mot rån i handeln*, som Handelsn arbetsmiljökommitté (HAK) tagit fram. Arbetsmiljöverket har gjort så kallade Sverigeinspektioner bland annat inom Iduna koncernen. Regionala skyddsombud har varit med vid riskbedömningar ute på arbetsplatserna. Bland det som tagits upp är ensamarbete och transport av värde. Under våren 2008 gör Arbetsmiljöverket en sammanställning och ser om åtgärder har vidtagit. Detta kommer också att göras inom Top Toy.

Inom Transport, SEKO, Kommunal och Hotell & Restaurang och Livs finns liknande problem med ensamarbete som inom Handels. Med Transport, SEKO och Kommunal finns ett samarbete om hantering av pengar vid ensamarbete. Handels har samma problem som Livs angående arbete i kyllda arbetslokaler och med Hotell & Restaurang om rån, hot och våld.

Förutom de branschutbildningar som vi har behövs nya utbildningar och material kring ensamarbete. Sådant borde tas fram genom LO tillsammans med förbunden. Viktigt är att medlemmarna från de olika förbunden ska kunna känna igen sig i kurserna och materialen.

SEKO

De flesta arbetsplatser har regelbundna skyddsronder. Om ensamarbete tas upp på skyddsronden är det en form av konsekvensanalys. Men denna analys har ofta stora brister. Arbetsgivaren kan ha gjort egna konsekvensanalyser ensidigt eller möjligen med MBL-folk. Det slutar ofta i att arbetsgivarens högre kostnader är viktigare än den sämre arbetsmiljö det innebär med att arbeta ensam.

Inom *kriminalvården* görs mycket sällan analyser av risker med ensamarbete. SEKO accepterar inte ensamarbete för någon grupp inom kriminalvården om ensamarbete ger en förhöjd risk. Förbundet har drivit ett antal ärenden med varierande framgång. I ärendet om häktet i Karstad fick skyddsombudet till stor del rätt av regeringen att öppning av celldörr inte ska ske som ensamarbete (se bilaga 4).

Efter många påtryckningar fick vi en överenskommelse med arbetsgivaren om hur bedömningen av ensamarbete ska gå tillväga. Men när den partsgemensamma gruppen äntligen lyckats följer inte lokala arbetsgivare uppgårelsen utan hänvisar till att de måste följa sin budget.

Att hålla budget verkar vara det viktigaste målet inom kriminalvården. Skyddsombuden får försöka driva frågan ändå.

Vid *Räddningsverket* har vi avtal om att utbildning av skyddsombud ska göras varje år (uppdatering en dag) och vara ett krav för att fortsatt få vara skyddsombud.

Många medlemmar finner sig tyvärr i att arbeta ensam ute i anläggningar inom *energisektorn*. Där görs sällan riskanalyser. SEKO accepterar inte ensamarbete i anläggning med spänning, vid stolpklättring och vid arbete vid vattenvägar.

Inom *Väg & ban* framkom i enkätundersökningen att det i princip aldrig hade gjorts en riskbedömning känd av den anställda, förutom inom trafiken. Förbundet accepterar inte ensamarbete vid heta arbeten, kemikaliearbeten, på väg med högrisk, i trafikerat spår och vid arbete med högspänning. Ett arbete med viss risk accepteras som ensamarbete, om det finns en riskbedömning och åtgärder som bland annat ger kommunikation med och tillsyn från arbetsledningen av den ensamme. Enbart möjlighet till kommunikation räcker inte om någon skadas och blir liggande.

Inom *Tele* finns avtal/regler för ensamarbete med Telia och Eltel och riskvärderingar görs kontinuerligt. Telia och Eltel har förteckningar över vilka arbeten som inte får göras ensamma, till exempel att gå upp i en stolpe. Det finns emellertid undantag om teknikern är utrustad med bärbart larm.

Inom andra telebolag arbetas det med en kommande överenskommelse med arbetsgivaren om ensamarbete. Där pågår även en översyn av nödlarm då ny teknik medför att de gamla utrangeras vid årsskiftet.

Inom *Sjöfolks* avtalsområden görs konsekvensanalyser av ensamarbete.

Inom *Spårtrafiken* är det rätt sällsynt att arbetsgivare gör riskanalyser. De görs bara om skyddsombuden begär detta. Green Cargo har en checklista vid (Normalväxling) ensamarbete/radiolokskörning. Före införande av radiolok görs en ingående konsekvensanalys där skyddsombudet medverkar. I spårtrafiken har SEKO kravet på snabb hjälp i en nödsituation. Förbundet har inte varit med om att kunna stoppa ensamarbete för någon yrkesgrupp inom spårtrafiken. Problemet med ensamarbete vid ändstationer och vändstationer drevs till Arbetsmiljöverket 2002.

Green Cargo har regler om ensamarbete i sina styrande dokument. Skyddsombudet i Gävle, Ulf Othén, har en checklista vid "normalväxling" (se bilaga 6) som är ett bra instrument vid riskbedömning. Som regel sluts inga kollektivavtal om till exempel radioloksupplägg. Erfarenheten är att samverka med skyddsombuden fungerar bra vid införandet av ensamarbeten i form av radiolok. Kollektivavtalen blir i form av turlisteförhandlingar. 1977 slöts ett kollektivavtal på SJ om bemaning av tåg. Med turlisteförhandlingarna på bangårdarna kan det vara sämre. Eftersom spårtrafiken splittras upp på allt fler företag är det svårare att hålla koll på hur regler för ensamarbete följs i de olika företagen. Arbete med risker för olyckor måste vara hårt reglerat för att utföras i form av ensamarbete. Hur lång tid ska man tillåtas ligga skadad innan hjälp kommer, är ännu inte fastställt.

En planerad ensamväxling i Boden stoppades på grund av bristande möjligheter till undsättning i en nödsituation samt att tågplanen inte höll tidsmässigt. Det finns liknande fall bland annat i Lund och i Eslöv. Men det har inte alls gått att hejda den ökande omfattningen av ensamarbetet. Man får inrikta sig på att ordna ensamarbetet så säkert som möjligt.

Inom *Posten* gör utdelningschefen och skyddsombudet en riskinventering två gånger per år. Det finns dock arbetsplatser där chefen kan "glömma" att skyddsombudet ska delta. På postterminal arbetas det alltid efter konsekvensanalyser och på brevterminaler genomförs skydds rond regelbundet, kajvakten inräknad. På CityMail görs inga riskbedömningar alls.

I samband med att Posten ändrar i sina servicemål kommer brevbärarnas arbetstid för utdelningsarbetet kanske att förlängas. Det ger en ökad förekomst av ensamhet och med det förhöjd risk för våld eller hot. Hela denna fråga finns med i de konsekvensbedömningar av arbetsmiljö som ska göras på varje arbetsplats inom mitt (Huvudskyddsombud Posten Stockholm) skyddsområde under hösten 2007.

Det har hänt att skyddsombud som inte kommer till en lösning med arbetsgivaren har vänt sig till Arbetsmiljöverket och där bemötts med att problemet inte är viktig för inspektören. Vid ett tillfälle svarade inspektören att han inte hade något annat ärende i trakten och därför inte kom ut. Skyddsombudet hamnar då i en mycket dålig sits gentemot arbetsgivaren. Ett sådant agerande gör att skyddsombudet inte frå-

gar Arbetsmiljöverket nästa gång och tvingas acceptera en lägre nivå på arbetsmiljön. De frågor där det är skiljaktighet med arbetsgivaren blir inte lösta.

Summering SEKO

Det gick lättare för några år sedan att få gehör för begränsning av ensamarbete. Lag och föreskrifter behöver inga större förändringar om Arbetsmiljöverket verkligen använder dessa verktyg. Möjligen behövs förtydligande om av vad som är ensamarbete. Ett annat problem är att cheferna behöver veta vad som gäller. Det behövas en regel om att man ska ha kontakt med någon vid arbeten i en (energi-)anläggning och vid jourutryckning. Under arbetet ska rutiner fungera för hur kontakt ska gå till (vid jourarbete minst en gång i timman) samt kontroll av att den anställde kommit hem.

Regler för tillsyn av anställda ska utformas så att det sker på den anställdes villkor. De får inte kränka integriteten. Det finns olika uppfattningar om denna tillsyn. Några vill ha rutiner som kollar att man kommit hem, inte bara att de avslutat och lämnat jobbet. Andra vill inte det. Behovet av att kunna larma vid olyckor och arbetsgivarens möjlighet att kontrollera, till exempel med GPS-positionering behöver regleras. Hänsyn måste då tas till personuppgiftslagen.

Det vore bra om flera förbund driver frågan samtidigt och tillsammans med LO så att det blir en opinion mot riskfyllt ensamarbete. De flesta förbunden har ensamarbete. Dock ser risksituationen lite olika ut, men ensam är det inte många som vill jobba. Inom telecom kan också behövas ett samarbete med industritjänstemännen i Unionen. När det gäller shipping och dess former ombord på båtarna behövs ett samarbete med Sjöbefälsförbunden. Inom *Väg och Ban* finns alltid behov av samarbete kring utbildning och kampanjer med riskinventering om regelverket vid ensamarbete med Byggnads, Transport och Elektrikerna.

Utbildning är alltid bra, gärna blandat med arbetsledning och skyddsombud samt tvärfackligt. Förbundet tror att det vore bra med ett helt nytt material genom LO om ensamarbete för samtliga förbund som har detta problem. I en del av SEKOs branscher finns lite av att vara macho. Vi måste bli bättre på att våga be om hjälp inför riskfulla situationer eller när man känner sig osäker på ett jobb som man ska göra ensam.

Skogs- och Träfacket

Upparbetning av stormfälld skog med motorsåg får inte utföras ensamt. Arbetsmiljöverket är överens med förbundet om detta. Däremot saknas stöd mot ensamarbete vid planering och vid reparationer av maskiner i fält.

Översyn bör göras av AFS 1982:3, bland annat med anledning av kraftigt ökad förekomst av ensamarbete under de 25 år som föreskriften har funnits.

I centrala avtal finns skrivningar om arbetsmiljöavtal som gör det möjligt att reglera ensamarbete i de lokala anpassningarna av avtalet. Vi har ett behov av att LO samordnar och utarbetar lämpligt material om ensamarbete. Det behövs också kampanjer genom LOs försorg.

Transportarbetareförbundet

Förbundet centralt stöder på ett tidigt stadium ett skyddsombud som försöker att få arbetsgivaren att förebygga hot och våld. Förbundet försöker agera enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter, men "farligt ensamarbete" är för otydligt i AFS 1982:3.

Förbundet har fått igenom att väktare inte ska avsöka postkontor vid misstanke om gisslansituation. Värde transporter får inte köras om det inte finns en riskbedömning och gps-täckning. Vissa inom återvinningsstationer får inte jobba ensamma.

I så gott som samtliga av förbundets kollektivavtal finns en bilaga om arbetsmiljö som i stora drag är anpassad efter yrkets förutsättningar. För väktare gäller att värde transporter ska utföras med minst dubbelbemanning – vissa undantag kan dock medges. Vad gäller bemanning av störningsjour kan detta utföras av ensam väktare. Vid ingripande ska dock minst två väktare genomföra detta.

Avtal om nattlucka för bensinstationer finns, samt kameraövervakning i såväl taxibilar som på stationer och andra ställen. Avtal om GPS-spårning finns för taxi.

Vi ser gärna ett samarbete kring konkreta yrkesgrupper, till exempel förare i persontrafik och då med SEKO (spår och sjöfart), Kommunal (linjebuss) och Transport (taxi och beställningsbuss). Det finns behov av kunskaper i hantering av konflikter och av påverkade personer samt hur hantera kontakter med allmänhet. Detta finns redan till en viss del

för taxichaufförer genom TYA, (inför referens). Vi har även behov av kunskaper i krishantering på arbetsplatsen då hot/våld har inträffat. Kurser och material kan dels göras av LO, dels av Prevent.

Transport förordar opinionsbildning kring frågor om ensamarbete och då inriktat mot hot och våld för de som arbetar i persontrafik. Genom att ha en konkret gemensam yrkesgrupp ökar möjligheten att ena fler förbund i ett gemensamt arbete.

Diskussion och slutsatser

LOS KONGRESS 2004 BESLUTADE att LO ska verka för att skärpa kraven betydligt angående ensamarbete. Detta beslut ligger helt i linje med LOs och fackförbundens uppfattning om ensamarbete inför 1978 års arbetsmiljölag.

Den här rapporten grundar sig på erfarenheter av ensamarbete hos särskilt tillfrågade skyddsombud samt centralt ansvariga för arbetsmiljöfrågor vid åtta LO-förbund. Övriga LO-förbund har gett sina synpunkter vid LOs utskott för miljö- och arbetslivsfrågor (MOA) och ställer sig bakom rapporten. Utöver detta har vi tagit del av Arbetsmiljöverkets utvärdering av AFS 1982:3 Ensamarbete, läst den litteratur vi kommit över samt letat i SCBs Arbetskraftsundersökningar. Hos SCB fanns enbart följande fråga som på något sätt mäter ensamarbete: "Kan du i kritiska situationer få stöd och hjälp?"

Varför är det mer ensamarbete?

Arbetslivet har under åren fått ännu mer ensamarbete, med fler yrkesgrupper som har ensamarbete och de som tidigare arbetade ensamma har ofta blivit ännu ensammare. Osaker till denna förändring är flera. En är att antalet små företag har ökat. År 1995 fanns 180 000 självständiga små företag med anställda, år 2005 fanns 280 000 (Källa: Arbetslivsinstitutet Dnr 299/96, Arbetsmiljöverket 2006-11-08). En annan orsak är omorganisering och hård rationalisering. Ny teknik har också gjort det möjligt med ensambemanning där det tidigare krävdes fler. Den ökade omfattningen av arbete på entreprenad och uthyrning av arbetskraft torde också ha bidragit till ökningen av ensamarbete.

Risker vid ensamarbete

Vid genomgång av LO-förbundens erfarenheter fann vi att ensamarbete i sig kan skada den enskilde psykiskt och socialt. Det är när man inte har någon att prata med, fråga eller lära sig av. Att ensam hantera svåra eller tunga bördor kan skada muskler och leder. Där det förekommer olyckor,

Tabell 5. Risker med ensamarbete

	Orsak till skada	Skada för individen
Ensamarbete i sig ger en risk	Ingen att prata med, fråga (fattar fel beslut) eller lära sig av	Otrivsel, social isolering, tappa social kompetens, känsla av otillräcklighet, tappa färdigheter, sämre utveckling i arbetet
	Ensam lyfta/bära/skjuta/dra	Överbelastning/förslitning
Ensamarbete innebär en förhöjd risk	Ingen hjälp vid olycka	Fysisk, psykisk
	Våld	Fysisk, psykisk
	Hot, beskyllning	Psykisk

våld eller hot/beskyllning kan ensamarbete dels ge en större sannolikhet för att skadas, dels medföra svårare konsekvenser av en skada.

De flesta följer av att arbeta ensam är väl kända sedan tidigare. En för arbetsgruppen ny erfarenhet är emellertid att ensamarbete bland klienter, kunder eller allmänhet skapar behov av avlastande samtal med arbetskamrater eller andra. Samma behov verkar inte uppstå när man arbetar helt ensam, till exempel kör långtradare eller delar ut post.

Riskbedömning av ensamarbete

Vad är en acceptabel risk vid ensamarbete? Vissa ensamarbeten accepteras, till exempel att köra taxi. Annat ensamarbete accepteras enbart vid goda förhållanden, till exempel i hemtjänsten när klienten är lugn och har ett mindre vårdbehov. Farligt ensamarbete accepteras inte av någon part, till exempel rökdykning. En del av det ensamarbete som idag accepteras av Arbetsmiljöverket kan dock skada löntagaren. Åtskiljligt med forskning visar att starkt psykiskt påfrestande arbetsmoment som återkommer regelmässigt kan leda till allvarliga konsekvenser för hälsan (Westerholm 2008). Även social isolering och förlust av sociala färdigheter kan ge allvarliga följder för individen.

Risk är sannolikheten (hur troligt) för skadliga händelser multiplicerat med den genomsnittliga skadan av dem. Syftet med en riskbedömning av ett arbete (eller vissa arbetsmoment) är att bestämma riskens storlek och därmed om och vilka åtgärder som behöver vidtas. I risk-

bedömningen vägs samman hur ofta en händelse inträffar, hur länge man är utsatt för denna händelse samt hur allvarligt skadad man kan bli. Vanliga frågor vid riskbedömning är:

- utsatt för vad?
- hur ofta och hur länge är du utsatt?
- hur svår kan skadan bli?

Beprövade metoder för riskbedömning av ensamarbete finns där det kan förekomma våld och hot, där det kan hända en allvarlig olycka och där man ensam måste hantera tunga eller svåra bördor, se rutan nedan.

Metoder för riskbedömning som kan användas vid ensamarbete

- Arbetsmiljöverket. Riskbedömning – att undersöka och bedöma risker. Sammanfattning för Arbetsmiljöverkets inspektörer feb. 2007.
- AFS 1993:2 Våld och hot i arbetsmiljön.
- Arbetsmiljöverket. Bedömningsmall för hot & våld i handeln – arbetsorganisation.
- Arbetsmiljöverket ADI 553 Undersök riskerna för våld och hot på jobbet.
- Hot & våld – en skrift om hot och våld mot yrkesförare. Prevent 2006
- AFS 1998:1 Belastningsergonomi.
- Ergonomi på rätt sätt – så här gör du. Prevent 2007.
- AFS 2006:4 Användning av arbetsutrustning

På de tio konferenserna för skyddsombud som LO höll under april 2008 gjordes grupparbeten om riskbedömning av ensamarbete. Vare sig på dessa konferenser eller på annat håll har vi funnit någon erkänd metod för att riskbedöma ensamarbeten som kan ge otrivsel, social isolering, förlust av social kompetens, känsla av otillräcklighet och sämre lärande och sämre utveckling i arbetet. Dels är konsekvenserna för löntagaren svår att mäta, dels kan det vara svårt att avgöra vad i arbetet som ger en skadlig påverkan. Metoder för att mäta och bedöma sociala och psykologiska effekter av ensamarbete behöver därför utforskas, samlas in, utvecklas och provas för olika yrkesgrupper.

Djupare undersökningar behövs av attityder till, förekomst av och hantering av ensamarbete inom arbetslivet. Flera branscher och företag har arbetat både nu och tidigare med problemet ensamarbete, så det finns värdefulla erfarenheter att sprida. Det behövs också ny kunskap för att kunna undvika oönskat ensamarbete eller lindra tvunget ensamarbete. Tänkbara finansiärer av projekt om ensamarbete är AFA och forskningsrådet FAS.

Samarbete mellan fackförbund

Medlemmar med ensamarbete som har liknade problem finns inom flera fackförbund. Ensamarbete med persontransport finns hos SEKO (spår och sjöfart), Kommunal (linjebuss) och Transport (taxi och beställningsbuss). Bland dessa förare finns bland annat behov av att bättre kunna hantera konflikter med passagerare och bättre hantera personer påverkade av alkohol, narkotika och sjukdom. Kommunal har redan ett visst samarbete med SEKO och även med Transport angående persontransport. TYA har en utbildning för taxichaufförer som bland annat tar upp dessa frågor.

I arbeten där man är utan arbetskamrater och möter kunder, klienter eller allmänhet, till exempel inom handeln och hemtjänst, finns behov av att lära sig hantera detta. Det finns även behov av att byta erfarenheter om hur arbetsgivaren i sådana arbeten kan organisera ett ensamarbete så att man då och då kan träffa arbetskamrater.

Handels, Kommunal, SEKO och Transport ser ett gemensamt behov av kunskaper i krishantering på arbetsplatsen då hot/våld har inträffat. Ett gemensamt krav kan vara att få krisstöd inom 24 timmar.

Inom SEKO *Väg & ban* finns intresse av att samarbete med Byggnads, Elektrikerna, Transport och Skogs- och Trä kring utbildning och kampanjer om riskinventering och om regler för säkerhet och stöd vid ensamarbete. SEKO föreslår bland annat att utreda hur lång tid man maximalt kan få ligga skadad innan man får hjälp.

Tidsbrist och egen otillräcklighet (till exempel bristande kompetens) kan vara extra krävande när man arbetar ensam. Här kan finnas intresse bland förbunden att utveckla begrepp och rutiner för hantering av dessa frågor. Arbetstagaren kan till exempel behöva utbildning i stresshantering.

Slutord

Inom arbetarrörelsen diskuteras ofta visioner om människan i arbetet. Alla är överens om att människan är social och behöver andra människor omkring sig för att må bra och utvecklas, även i arbetet. Men de som arbetar ensamma träffar inte sina arbetskamrater. En del har inte ens arbetskamrater.

Motsättningen att varje arbetande människa både är mål och medel för produktionen spetsas till i frågan om arbetsmiljö. För att producera de nyttigheter som behövs i ett samhälle krävs en viss uppoffring. Men när denna uppoffring överstiger nyttan nås en gräns. När man arbetar ensam nås den gränsen tidigare. I dagens splittrade och individualiserade arbetsliv kan det vara förödande att arbeta ensam. Samhället behöver därför en mer restriktiv hållning till ensamarbete.

Referenser

- Ahlström, G., m fl., 2001. Upplevelser av att arbeta som personlig assistent.
- Anonym, 1983. Ensamarbete. Examensarbete. Södra sjukvårdsområdet, Stockholms läns landsting.
- Antonsson, A., m fl., 2006. Belastningsskador vid städning. IVL Rapport. Stockholm.
- Arbetsmiljöverket, 2007-05-14. D nr J 2007/13533. Yttrande över Munka Ljungby Bilnyttan ABs överklagande angående förbud mot ensamarbete.
- Arbetsmiljöverket, 2004. Seven Eleven Kungsgatan i Stockholm, beslut om nattlucka eller dubbelbemanning (D nr. AIST 2004/3896).
- Arbetsmiljöverket, 2003-06-30. Yttrande till regeringskansliet över Connex Tunnelbanan ABs överklagande angående hot och rån i tunnelbanan. Ref. nr J 2002/50459. Avd. juridiska frågor Arbetsmiljöverket, Solna.
- Arbetsmiljöverket, 2001-12-20. BRF Stjärnbildshus, Göteborg. Krav på dubbelbemanning och överfallslarm vid fastighetsskötsel. Ref. nr. 14-32328 01/5312. Arbetsmiljöinspektionen i Göteborg.
- Arbetsmiljöverket, 2001. Härnösands kommun. Ugglan. Ref. 22-7489. Arbetsmiljöinspektionen i Härnösand.
- Arbetarskyddsstyrelsen, Yrkesinspektionen Luleå distrikt, 1998-09-22. Luleå kommun. Föreläggande enligt 7 kap 7 § AML. (Står bland annat att lyft och förflyttning av funktionshindrad ska utföras av två arbetstagare).
- Arbetarskyddsstyrelsen, Yrkesinspektionen Luleå distrikt 1997. Föreläggande mot Stiftelsen Kalixbostäder. 25-7792 96/1458. 1997-03-20. (YI gick inte på skyddsombudets linje att fastighetsskötare i ensamarbete behövde bättre utrustning för att larma vid en kritisk situation).
- Bergh, H., 1987. Vårdbiträdens upplevelse av sin arbetssituation på ett servicehus.
- Geijer, P., 2002. Hot och våld vid nattöppen detaljhandeln. Pilotstudie i centrala Stockholm. Arbetslivsinstitutet och Arbetsmiljöverket.

- Geijer, P., 2003. Hot och våld i detaljhandeln. En kunskapsöversikt på nationell och internationell forskning. Arbetslivsinstitutet och Arbetsmiljöverket.
- Geijer, P., Menckel, E., 2003. Hot och våld vid svenska bensinstationer. En rikstäckande enkätundersökning av privatdrivna bensinstationer. Arbetslivsinstitutet och Arbetsmiljöverket.
- Grafiska Fackförbundet, 2006. Policy för ensamarbete. Stockholm
- Handelsanställdas förbund, 2006. Skydd mot rån i handeln. Utbildningsmaterial. Handelns Arbetsmiljökommitté HAK. Stockholm
- Handelsanställdas förbund, 1998. Skydd mot rån i handeln. Tredje upplagan (broschyr 16 sidor). Stockholm
- Johansson, K., 1991. Jourtjänstgöring på gruppboheter för förstånds-handikappade.
- Kommunal, SEKO, 2004. Hot och Våld (mot anställda i kollektivtrafiken). En enkätstudie. Stockholm.
- Lindström, M., 2005. Hur ser arbetsmiljön ut på bensinstationerna i Sverige? Svar på KFO-enkäten 2005. Transportarbetareförbundet. Stockholm
- Prevent, 2006. Hot & Våld. En skrift om hot och våld mot yrkesförare. Transport Gruppen, Sveriges Åkeriföretag, Transportarbetareförbundet. TYA. Stockholm
- Regeringen, 2007. Kriminalvården i Norrköping. Regeringsbeslut A227/266/ARM.
- TYA (Transportfackens Yrkes och Arbetsmiljönämnd), 2007. Hot och våld mot taxiförare. Solna.
- Vedin, U., 2007. Trendbrott eller slumpmässig nedgång 2006. Handelsanställdas förbund.
- Westerholm, P., (red) 2008. Psykisk arbetsskada. Arbete och hälsa nr 2009;41:1. Göteborgs universitet.

Bilaga 1.

Motioner om ensamarbete till LOs kongress 2004

Motionerna 21.30 andra-fjärde att-satserna, 21.31 andra-fjärde att-satserna, 21.32–21.38, 21.39 första att-satsen, 21.40–21.43, 20.22 första att-satsen och 21.01 sjunde att-satsen

21.30 andra – fjärde att-satserna

att LO, i kraft av inflytelserik arbetsmarknadspart, verkar för och stödjer Handels och Transports krav att förbjuda det farliga ensamarbetet i handeln,

att LO initierar samtal med regeringen och Socialdemokraterna om problematiken kring rån, hot och våld i arbetslivet och

att LO ges i uppdrag att aktivt arbeta för att en samlad strategi mot rån, hot och våld i arbetslivet där samtliga berörda parter involveras kommer till stånd.

21.31 andra – fjärde att-satserna

att LO, i kraft av inflytelserik arbetsmarknadspart, verkar och stödjer Handels krav att förbjuda det farliga ensamarbetet i handeln,

att LO initierar samtal med regeringen och Socialdemokraterna om problematiken kring rån, hot och våld i arbetslivet och

att LO ges i uppdrag att aktivt arbeta för att en samlad strategi mot rån, hot och våld i arbetslivet där samtliga berörda parter involveras kommer till stånd.

21.32

att allt farligt ensamarbete förbjuds,

att arbetsmiljöverkets roll ska stärkas,

att arbetsmiljölagen ska följas och stärkas och

att arbetsgivarens ansvar och lagens krav på arbetsgivaren tydliggörs.

21.33

att riskfyllt ensamarbete förbjuds,
att ensamarbete kvälls- och nattetid i butik tillåts endast om försäljning sker genom så kallad nattlucka och
att LO verkar för att skrivningarna i Arbetsmiljöverkets föreskrift om ensamarbete blir tydligare och ett kraftfullt verktyg i kampen om ensamarbete på arbetsplatser där anställda riskerar att utsättas för rån, hot och våld.

21.34

att LO verkar för att riskfyllt ensamarbete förbjuds och
att LO verkar för att skrivningarna i Arbetsmiljöverkets föreskrift om ensamarbete blir tydligare och ett kraftfullt verktyg i kampen mot ensamarbete på arbetsplatser där anställda riskerar att utsättas för rån, hot och våld.

21.35

att ett generellt ensamarbetsförbud, som omfattar alla butiker, på kvällar och nätter kommer till stånd.

21.36

att LO arbetar för att Arbetsmiljölagen och AFS 1982:3 omskrivs gällande ensamarbete. Förbättringar av nuvarande förhållanden måste åstadkommas, genom en förändring av nuvarande lagstiftning. Den enskilde anställde ska ej utsättas för ensamarbete, vidare att lagen ska vara tillämpbar på dagens arbetsmarknad.

21.37

att riskfyllt ensamarbete förbjuds och
att skrivningarna i Arbetsmiljöverkets föreskrift om ensamarbete blir tydligare och ett kraftfullt verktyg i kampen mot ensamarbete på arbetsplatser, där anställda riskerar att utsättas för rån, hot och våld.

21.38

att LO verkar för en ändring så att medlemmarna ska slippa ta dessa beslut själva,

att det blir en ändring i Arbetsmiljölagen samt i Föreskriften ensamarbete AFS 1982:3 och

att verka för att arbetsgivaren ska kontakta lokalavdelningen för ett tillstånd/yttrande vid allt ensamarbete.

21.39 första att-satsen

att LO ges i uppdrag att verka för att en lagstiftning mot ensamarbete införs.

21.40

att LO startar en kampanj där förbunden tillsammans driver frågan om att våld och hot inte är accepterat, och att en arbetsplats alltid ska vara trygg och trivsamt.

21.41

att ensamarbete i butiker förbjuds via lagändring och att regler och rutiner för att hantera pengar och värdefulla varor ses över.

21.42

att LO verkar för att få bort penninghanteringen för distributionsförrare och kretsbilförare. Detta för att minska rånrisken.

21.43

att LO-kongressen ger LO i uppdrag att verka för full mobiltelefonfäckning i glesbygden.

20.22 första att-satsen

att högre krav ställs på att arbetsgivaren ska ta ett större ansvar för personalens säkerhet.

21.01 sjunde att-satsen

att lagskyddet för personal som utsätts för hot och våld i arbetet utökas.

Utlåtande av LOs styrelse

Motionärerna beskriver alla på olika sätt problemet med riskfyllt ensamarbete, något som ökat de senaste åren allt eftersom företag och organisationer drar ned på bemanningen för att pressa sina kostnader. Inom den privata servicesektorn finns ett tydligt samband mellan ensamarbete och utsatthet för rån, våld, hot om våld eller annat fysiskt eller psykiskt våld. I motionerna ställs därför bland annat krav på att LO ska verka för förbud mot riskfyllt eller farligt ensamarbete, förbud mot farligt ensamarbete i butik eller ett generellt förbud mot ensamarbete.

Det är, som motionärerna anför, oacceptabelt att tusentals arbetstagare upplever en ständig rädsla för att bli utsatt för rån, våld eller hot om våld på sin arbetsplats.

Detta är i första hand ett psykosocialt arbetsmiljöproblem som regleras i föreskrifterna om "Våld och hot i arbetsmiljön" samt "Ensamarbete". I föreskriften om våld och hot i arbetsmiljön sägs att om en arbetsuppgift innebär en påtaglig risk för våld eller hot om våld så får den inte utföras som ensamarbete. Arbetsmiljöverket och regeringen har beslutat om förbud mot ensamarbete nattetid på bensinstationer om inte vissa säkerhetsvillkor är uppfyllda. LOs styrelse anser att det med detta beslut i ryggen är möjligt att driva samma krav när det gäller exempelvis kvälls- och nattöppna butiker, men att det även bör vara möjligt inom andra områden där risken att utsättas för hot och våld är stor. LO ska därför verka för och stödja kravet på att sådant riskfyllt ensamarbete inte ska förekomma. Arbetsmiljöinspektionen måste i ännu högre grad än idag prioritera insatser riktade mot förekomsten av ensamarbete, för att säkerställa att föreskriftens intentioner när det gäller riskfyllt ensamarbete uppfylls. Mot bakgrund av ovanstående anser LOs styrelse att motionerna 21.30 andra att-satsen, 21.31 andra att-satsen, 21.32 första att-satsen, 21.33 första och andra att-satsen, 21.34 första att-satsen, 21.35, 21.37 första att-satsen, 21.39 första att-satsen, 21.41 första att-satsen, bör bifallas.

I motionerna 21.33–21.34 samt 21.36–21.38 ställs även andra krav på förändringar i lagstiftningen för att minska omfattningen av riskfyllt ensamarbete. LO har också under innevarande kongressperiod tillskrivit Arbetsmiljöverket och framfört behovet av en utvärdering av hur föreskriften om ensamarbete efterlevs. Omfattningen av ensamarbete har

ökat och förekommer nu även i branscher där det inte var vanligt tidigare. Därför kan det behövas förändringar och ytterligare preciseringar i föreskriften. Arbetsgivarens ansvar och lagens krav på arbetsgivaren bör skärpas, för att dessa på ett bättre sätt än vad som är fallet idag ska bli verkningsfulla redskap i det förebyggande arbetet mot riskfyllt ensamarbete. Motionerna bör i dessa avseenden bifallas.

I motionerna 21.30 tredje och fjärde att-satserna och 21.31 tredje och fjärde att-satserna föreslås att LO ska initiera samtal med regeringen och socialdemokraterna om problematiken kring rån, hot och våld i arbetslivet och att LO ges i uppdrag att aktivt arbeta för att en samlad strategi mot rån, hot och våld i arbetslivet där samtliga berörda parter involveras kommer till stånd. LOs styrelse delar motionärernas uppfattning att det behövs en övergripande och samlad strategi för att komma tillrätta med ökningen av rån, hot och våld i arbetslivet eftersom en del av problematiken ligger utanför arbetsplatsen, exempelvis ökande drogmissbruk som i sin tur leder till en ökning av rån. LOs styrelse anser att det är viktigt att regeringen och berörda myndigheter initierar ett sådant arbete och ska därför genom samtal med regeringen verka för att så sker. Motionerna bör därför bifallas i dessa delar.

I motion 21.32 föreslås också att LO verkar för att Arbetsmiljöverkets roll ska stärkas. Det är lite oklart vad motionären menar, om det är just i samband med tillsynen av ensamarbete som Arbetsmiljöverkets roll behöver stärkas eller om man anser att detta behövs generellt. I fallet ensamarbete hänvisas till vad som sagts i övrigt angående de krav som LO ställt på en översyn av föreskrifterna om ensamarbete och eventuella förändringar av dessa. LOs styrelse delar motionärens uppfattning att Arbetsmiljöverkets roll behöver stärkas. LO framför återkommande krav på att Arbetsmiljöverket ska tillföras ökade resurser för sitt tillsynsarbete samt även krav på att föreskrifterna systematiskt arbetsmiljöarbete AFS 2001:1 blir straffsanktionerade så att Arbetsmiljöverket kan utdöma vite för de arbetsgivare som inte har infört systematiskt arbetsmiljöarbete. LOs styrelse anser därför att motionen även i dessa delar bör bifallas.

I motion 21.38 föreslås att LO ska verka för att arbetsgivaren ska kontakta lokalavdelningen för ett tillstånd/yttrande vid allt ensamarbete. LOs styrelse delar motionärens uppfattning att det är olyckligt att be-

slutet om att acceptera ensamarbete eller inte ofta måste hanteras av den anställde själv. Lagens krav på arbetsgivaren att beakta riskerna med ensamarbete, både i fysiskt och psykiskt hänseende, är tydliga. Det är snarare i efterlevnaden som det brister hos arbetsgivaren och den anställde har då också enligt AML ett ansvar att påtala dessa brister. LOs styrelse menar dock att det finns olika sätt att lösa detta problem och att det därför inte generellt går att föreskriva den lösning som motionären föreslår. När det gäller förändringar i föreskriften hänvisas till vad som sagts tidigare om LOs krav på en utvärdering av denna. Mot bakgrund av detta anser LOs styrelse att första och andra att-satserna bör anses besvarade och att tredje att-satsen bör avslås.

Motion 21.40 föreslår att LO startar en kampanj där förbunden tillsammans driver frågan om att våld och hot inte är accepterat och att en arbetsplats alltid ska vara trygg och trivsamt. LOs styrelse delar uppfattningen att våld och hot på arbetsplatsen inte är accepterat och menar att om det finns ett förbundsgemensamt krav på en kampanj i denna fråga så är LO berättigad att samordna en sådan.

I motion 21.41 föreslås att LO ska verka för att regler och rutiner för att hantera pengar och värdefulla varor ses över och i motion 21.42 yrkar motionären på att LO verkar för att få bort penninghanteringen för distributionsförare och kretsbilförare för att minska rånrisken. I motion 20.22 första att-satsen föreslås LO verka för att högre krav ställs på att arbetsgivaren ska ta ett större ansvar för personalens säkerhet och i motion 21.01 sjunde att-satsen föreslås att lagskyddet för personal som utsätts för hot och våld i arbetet utökas. I föreskrifterna om våld och hot i arbetsmiljön finns krav på att särskilda säkerhetsrutiner ska finnas för arbete som kan medföra risk för våld eller hot om våld samt krav på att arbetsgivaren ska utreda riskerna och vidta åtgärder föranledda av utredningen. Vid hantering av pengar och värdefulla varor finns en sådan risk och detta krav innebär ett långtgående arbetsgivaransvar för personalens säkerhet. Där finns också krav på att värde transporter ska organiseras och utföras så att arbetstagaren har betryggande säkerhet. LOs styrelse menar att rutiner för hur dessa krav praktiskt hanteras på arbetsplatsen i första hand är en branschfråga. Det mer övergripande problemet, där LO kan spela en viktig roll, berör en alltmer tilltagande hotbild och rånrisk i samhället, och där hänvisas till vad som tidigare

sagts i detta utlåtande. Motionerna bör mot bakgrund av ovanstående anses besvarade.

I motion 21.43 föreslås att LO kongressen ger LO i uppdrag att verka för full mobiltelefon täckning i glesbygderna.

Myndigheten för telekommunikation Post och telestyrelsen uppger att mobiltelefoni idag täcker 85 procent av Sveriges yta. Det är främst fjälltrakterna, Lappland och områden långt från större vägar och samhällen som har bristande täckning. I områden med täckning finns också många skymda lägen som inte nås med mobiltelefon.

LO anser att mobiltelefonnätet minst ska täcka 85 procent av Sveriges yta, med en teknik som har telefoner till rimliga priser. För att tekniken ska bli intressant för bland annat skogsbruket krävs också hög hastighet på dataöverföringen. På arbetsplatser som regelmässigt förekommer där man inte nås med mobiltelefoni ska det finnas möjlighet till annan kommunikation, till exempel analog radio. LO anser också att en uppbyggnad av det nya nationella nödradionätet ska vara klart för hela landet senast 2009. LO anser att vid ensamarbete i terräng och andra avlägsna platser ska det alltid finnas en kontroll av att personen kommit hem efter arbetet. Ensamarbete i terräng med maskiner (till exempel motormanuellt skogsarbete) ska organiseras så att det finns regelbunden direktkontakt med annan person vid varje rast.

LOs kongress beslutade

att bifalla motionerna 21.30 andra – fjärde att-satsen, 21.31 andra – fjärde att-satsen, 21.32, 21.33, 21.34, 21.35, 21.36, 21.37, 21.39 första att-satsen, 21.40, 21.41 första att-satsen, 21.43,

att anse motionerna 21.38 första och andra att-satsen, 21.41 andra att-satsen, 21.42, 20.22, 21.01 sjunde att-satsen besvarade samt

att avslå motion 21.38 tredje att-satsen.

Bilaga 2.

Direktiv för arbetsgrupp om ensamarbete

På initiativ av LOs utskott för miljö och arbetslivsfrågor (MOA) inbjöds 2007-03-30 alla LOs förbund att diskutera en förbundsgemensam arbetsgrupp om ensamarbete. Följande förbund beslutade att delta i en arbetsgrupp: Handels (Maria Born), Fastighets (Torbjörn Jonsson), Grafiska (Camilla Lundh), Kommunal (Gunnar Fridolfsson), SEKO (Roland Eliasson), Skogs- och Trä (Lennart Gunnarsson), Transport (Anna Hellström) och LO (Sten Gellerstedt). MOA gav 2007-04-04 arbetsgruppen följande direktiv:

Bakgrund

Alla LOs förbund har medlemmar som är utsatta för förhöjda risker på grund av att de arbetar ensamma. Hot, våld och olyckor i samband med ensamarbete behandlades i 14 motioner på LOs kongress 2004. LO och förbunden har inget samlat grepp om omfattning och risker med ensamarbete för att kunna formulera en effektiv politik om detta.

Direktiv och genomförande

Arbetsgruppen ska senast i april 2008 ge MOA förslag på åtgärder som syftar till att minska förekomsten av och negativa effekter av ensamarbete. Arbetet föreslås omfatta risker för hot/våld/olyckor och social isolering för dem som arbetar ensamma. Arbetsgruppen föreslås att:

1. Sammanställa vad som planeras eller redan görs eller har gjorts av förbunden och formulera de problem som återstår att lösa. Det innebär bland annat att förbunden ska beskriva vad som är ensamarbete, omfattningen av detta och dess särskilda risker.
2. Prioritera och avgränsa arbetet till det som behöver göras gemensamt av förbunden.
3. Diskutera frågan med Arbetsmiljöverket och ta reda på hur tillsynen av föreskriften om ensamarbete fungerar.
4. Kontakta forskare, SCB och AFA och fråga om omfattning och utveckling av ensamarbete under de senaste 15 åren, helst fördelade

på branscher och yrken. SCBs undersökningar av arbetsmiljön har inga direkta frågor som ringar in förekomsten av eller riskbilden för ensamarbete. Det finns dock en möjlighet att analysera ett urval av frågor och därmed beskriva ensamarbete och dess förekomst (kostar cirka 75 000–100 000 SEK).

5. Bestämna om det behövs fler studier – i så fall om vad, av vem, när och finansiering.
6. Ge underlag till MOA på till exempel förändringar i lagstiftning, föreskrifter och deras tillämpning, formuleringar i kollektiv- och andra avtal, förslag på utbildning, behov av ny statistik från SCB, behov av forskning samt förslag på samordnade aktiviteter av förbunden.

Organisation

Arbetsgruppen rapporterar till MOA och leds av Sten Gellerstedt, LO. Deltagande förbund bistår med engagemang och tid.

Bilaga 3.

Grafiska Fackförbundets policy för ensamarbete

Grafiska Fackförbundet kräver med stöd av Arbetsmiljölagens 3 kap. § 2 att samtliga nedanstående punkter ska vara beaktade och åtgärdade innan ensamarbete införs.

1. Arbetet ska kunna bedrivas med samma grad av fysisk och psykisk trygghet som då fler anställda finns på plats (se AFS 82:3).
2. Riskinventering på maskiner och arbetsprocesser ska vara genomförda och dokumenterade och eventuella klarlagda risker åtgärdade. Skydd på maskiner ska vara kontrollerade, både korrekt montering och funktion. Eventuella klämrisker ska vara eliminerade.
3. Anordning (larm) med direkt anslutning till ansvarig för exempelvis snabb hjälpinsats ska finnas och kunna utlösas utan manuell insats med händerna.
4. Dokument upprättas gällande rutinerna för ensamarbete samt trygghetslarmets användande. Dokumenten ska ha godkänts och undertecknats av både arbetsgivaren och berörd personal.
5. Om ensamarbetet innebär att beslut med relativt stora ekonomiska konsekvenser måste fattas av arbetstagaren, ska det finnas möjlighet att vid behov rådgöra med närmaste chef eller annan ansvarig.
6. Införandet av ensamarbete ska ha föregåtts av samråd med berört skyddsombud och i förekommande fall skyddskommittén. Finns inget lokalt skyddsombud gäller skyldigheten att samråda med det regionala skyddsombudet. Samrådet ska finnas dokumenterat.
7. Införande av ensamarbete ska ha föregåtts av förhandlingar enligt MBL och kollektivavtalets förhandlingsordning. Resultatet av dessa förhandlingar ska finnas dokumenterat i form av ett undertecknat förhandlingsprotokoll.
8. Undertecknad företrädare för arbetsgivaren ansvarar för att ovanstående krav är uppfyllda, skyddet mot skada eller olycksfall är säkerställt och uppdaterat samt att redovisade rutiner och policy för ensamarbete efterlevs.

Datum ..... Namnteckning.....

Namnförtydligande.....

Bilaga 4.

Ensamarbete vid häktet i Karlstad

REGERINGEN

Arbetsmarknadsdepartementet

Regeringsbeslut 1

2007-10-04

A2007/266/ARM
(N2005/6249/ARM)

Kriminalvården
601 80 Norrköping

KRIMINALVÅRDEN Huvudkontoret		
2007-10-29		
Beteckn	46-2006-886	
Arbets- samt	R	Gällr. frist -

Överklagande av föreläggande från Arbetsmiljöverket angående ensamarbete vid häktet i Karlstad

Regeringens beslut

Regeringen ändrar det överklagade beslutet på så sätt att de angivna kraven om att visst arbete inte får utföras som ensamarbete, inte ska gälla i fråga om arbete på en avdelning, när samtliga intagna är inlåsta i sina celler.

Tidpunkten då de förelagda åtgärderna skall vara vidtagna bestäms till den 1 februari 2008.

Ärendet

Arbetsmiljöverkets beslut

Efter framställning enligt 6 kap. 6 a § arbetsmiljölagen (1977:1160) från skyddsombuden vid häktet i Karlstad, beslutade Arbetsmiljöverket den 22 juni 2005 att med stöd av 7 kap. 7 § arbetsmiljölagen förelägga Kriminalvårdsmyndigheten i Karlstad att senast den 1 september 2005 vidta följande åtgärder.

- Arbetet ska organiseras så att det inte förekommer ensamarbete på gemensamhetsaktivitetsavdelningarna G1 och G2 under vardagar mellan klockan 07.00 och 17.00 samt under helger mellan klockan 08.00 och 17.00.
- Arbetet ska vidare organiseras så att det inte förekommer ensamarbete på restriktionsavdelningarna R1 och R2 under helger mellan klockan 08.00 och 17.00.

Med helg avses i beslutet lördagar och söndagar samt andra helgdagar och helgdagsaftnar.

Arbetsmiljöverket anförde i beslutet bl.a. följande. Häktet har 43 platser, fördelade på fem avgränsade korridorer. Två avdelningar, R1 och R2 är

Postadress
103 33 Stockholm

Telefonväxel
08-405 10 00

E-post: registrator@employment.ministry.se

Besöksadress
Jakobsgatan 26

Telefax
08-411 36 16

avsedda för häktade med restriktioner. Två andra avdelningar, G1 och G2 är gemensamhetsavdelningar för häktade utan restriktioner. Arbetet på restriktionsavdelningarna är mer personalkrävande, genom att de häktade endast får vistas utanför cellen en och en utan kontakt med varandra, t.ex. vid promenader, duschning etc. Alla fyra avdelningarna används dock för närvarande för häktade med restriktioner. Detta innebär ett tillskott av arbetsuppgifter, utan motsvarande utökning av personalresurserna. Detta har i sin tur medfört att fler moment av ensamarbete tillkommit. Personalen har kontakt med centralvakten med kommunikationsradio.

Överklagandet

Kriminalvårdsmyndigheten i Karlstad har överklagat Arbetsmiljöverkets beslut och yrkat i första hand att beslutet ska upphävas och i andra hand att tiden för att vidta åtgärderna ska förlängas.

Kriminalvårdsmyndigheten anför i överklagandet bl.a. följande. En av funktionerna vid centralvakten är särskilt avdelad för att bistå avdelningarna vid behov. Beläggningstrycket har avtagit något. Utöver kommunikationsradio har personalen även tillgång till bärbara larm. Individuella riskbedömningar ligger till grund då det avgörs om arbete med häktade kan utgöra ensamarbete. Tiden för vidtagande av åtgärder är i Arbetsmiljöverkets föreläggande bestämd till den 1 september 2005. Det medför uppenbar svårighet att under semesterperioden göra en konsekvensbedömning i samråd med berörd personal och därefter genomföra åtgärderna.

Arbetsmiljöverkets yttrande

Arbetsmiljöverket har yttrat sig och anført bl.a. följande.

En sammanställning av redovisade tillbud under sex månader visar att det förekommit 38 tillbud, varav 13 innebar våld eller hot om våld mot personal och fem var självmordsförsök. Eftersom flertalet intagna har restriktioner, är öppning av celldörr en vanligt förekommande arbetsuppgift. Ingen i personalen har någon utbildning i att utföra riskbedömningar av klienter. Skyddsombuden anser också att det är svårt att hinna med att göra riskbedömningar då arbetstrycket är stort. Det är, enligt skyddsombuden, enbart vid dokumenterad farlighet hos en klient som förstärkning vid cellöppning begärs.

Arbetet på avdelningarna utförs till stor del som ensamarbete både på vardagar och under helger. Begär en vårdare förstärkning kommer därför ofta den andra avdelningen att under den tiden helt sakna personal. Lokalernas läge medför att det inte är möjligt att från centralvakten ha direkt, visuell uppsikt över de olika avdelningarna. Det finns kameror för övervakning av vissa utrymmen som promenadgårdarna och

gemensamhetsavdelningarnas kök. Övervakningen sker via TV-skärmar i centralvaktens. Däremot finns inga kameror i avdelningarnas korridorer. Enligt skyddsombuden är positioneringen på de bärbara larmen dålig. Vårdare som undsätter vid larm kan därför behöva leta efter den som larmat. Larmutrustningen är inte utrustad med s.k. liggalarm som larmar automatiskt när någon befinner sig i liggande läge.

Arbetsmiljöverket anser därför att säkerheten vid ensamarbete på vårdavdelningarna inte är godtagbar. Hänsyn bör tas till den oro som ensamarbetande personal kan känna då risk för våld eller hot om våld föreligger. Föreläggandet bör därför kvarstå.

Kriminalvårdens yttranden

Kriminalvården, som från och med den 1 januari 2006 övertagit Kriminalvårdsmyndighetens uppgifter, har avgivit yttranden och anfört bl.a. följande.

Sedan november 2005 bemannas häktet med ytterligare en vårdare, vilket innebär att bemanningen är nio vårdare under dagtid. Härutöver har helgbemanningen förstärkts med en vårdare. Utbildning och övning i självskydd har förstärkts. Personalen vid häktet har instruerats i frågor om riskbedömningar. Från och med den 1 oktober 2006 tillkommer två nya häktesavdelningar utöver de befintliga. Härvid förstärks organisationen med en vakthavande beslutsfattare dygnets alla timmar.

Samtliga aktuella avdelningar används numera som restriktionsavdelningar. Detta innebär att de intagna, med undantag för promenad, besök m.m., även under dagtid är individuellt inlåsta i sina celler. Den situation som kan medföra risk är när en vårdare öppnar en celldörr. Under den tid då de intagna är inlåsta i sina celler kan miljön inte rimligen sägas medföra någon risk.

Skyddsombudens yttranden

Huvudskyddsombudet och ett ytterligare skyddsombud har yttrat sig och anfört bl.a. följande.

Det är riktigt att det finns nio vårdare, men av dessa utgår två till promenad på såväl förmiddagen som eftermiddagen. Kvar finns sju vårdare på fyra avdelningar, varav en inte finns tillgänglig på grund av uppdrag med transport av intagna. Att påkalla hjälp vid varje cellöppning är helt omöjligt. Vid varje avdelning sker runt 50 påringningar varje dag. Större delen av påringningarna medför dörröppning. Skyddsombuden anser att det skulle behövas tre ytterligare vårdare för att lösa problemet med ensamarbete.

Skälen för regeringens beslut

I 4 § Arbetarskyddsstyrelsens (numera Arbetsmiljöverket) kungörelse om ensamarbete (AFS 1982:3) föreskrivs följande. ”Innebär ensamarbete påtaglig risk för kroppsskada genom olycksfall skall det ordnas så, att arbetstagaren kan få snabb hjälp i en nödsituation. Kan godtagbar säkerhet inte erhållas på annat sätt får arbetet inte utföras utan att jämte arbetstagaren annan person är närvarande under arbetet.”

I 8 § Arbetarskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om åtgärder mot våld och hot i arbetsmiljön (AFS 1993:2) föreskrivs följande. ”Innebär en arbetsuppgift påtaglig risk för våld eller hot om våld får den inte utföras som ensamarbete.”

Samtliga avdelningar är numera restriktionsavdelningar. De redovisade tillbudna tyder på att intagna ofta kan utgöra en fara för sig själv och andra. Öppnande av en celldörr måste under dessa omständigheter anses vara ett arbete som medför sådana påtagliga risker som avses i ovannämnda föreskrifter. Möjligheten att vid ett överfall få tillräckligt snabb hjälp måste enligt regeringens uppfattning anses begränsad. Med hänsyn härtill bör arbete som innebär öppnande av en celldörr inte utföras som ensamarbete.

Däremot kan regeringen inte finna något behov av förbud mot att en vårdare exempelvis passerar genom korridoren på en avdelning då samtliga intagna är inlåsta i sina celler. Det överklagade beslutet bör därför ändras så att förbudet mot ensamarbete inte omfattar den situationen då samtliga intagna på en avdelning är inlåsta i sina celler.

En rimlig tid för vidtagande av åtgärderna bör medges från dagen för regeringens beslut.

På regeringens vägnar

Sven Otto Littorin

Lars von Ehrenheim

Kopia till

Skyddsombudet Richard Almgren, Häktet i Karlstad, c/o

Kriminalvården, 601 80 Norrköping

Skyddsombudet Urban Larsson, Häktet i Karlstad, c/o Kriminalvården,
601 80 Norrköping

Arbetsmiljöverket 171 84 Solna (J 2005/34858)

Arbetsmiljöverket, distriktet i Örebro, Box 1622, 701 16 Örebro (AIÖR
2005/10917)

Bilaga 5.

Checklista vid ensamarbete/radiolokskörning

Checklista vid (Normalväxling) ensamarbete / radiolokskörning.

Man kan konstatera att arbetssättet vid framtagning/förändring av radioloksupplägg skall följa AFS 2001:1 Systematiskt arbetsmiljöarbete. Där står under 2§ att man skall UNDERSÖKA, GENOMFÖRA och FÖLJA UPP verksamheten på ett sådant sätt att ohälsa och olycksfall i arbetet förebyggs och en tillfredställande arbetsmiljö uppnås. AFS 2000:1 innehåller en omfattande beskrivning av hur hela arbetsmiljöarbetet skall genomföras.

Vid genomförande av radioloksupplägg måste man göra en noggrann inventering av möjligheter och problem te x. Infrastrukturfrågor.
Man måste kontrollera förutsättningarna och göra en riskbedömning/analys beroende på dessa förhållanden.

En noggrann planering med tidmätning och provkörning ger bra besked om hållbarheten i projektet.

Vid genomförandet bör man vara lyhörd för uppkomna problem, använda sig av en begränsad grupp och ha en kontinuerlig kontakt med dessa.

En uppföljning med eventuella justeringar bör genomföras efter 4-6 mån, allt för att upplägget skall kunna fungera så bra som möjligt med så lite störningar som det går.

- Samråd med skyddsombud skall ske i alla förekommande fall (AFS 1982:3).
- Arbeta efter (2 kap AML), Arbetsmiljöns beskaffenhet.
- Där helt ny verksamhet skall etableras skall en riskanalys genomföras.(AFS 2002:1) Green Cargo dokument A 40 - 09
- En allmän riskbedömning måste alltid ske, detta med kompetenta personer i en lokal / regional radioloksgrupp. Den skall vara väl sammansatt och även innehåller någon som har god lokalkännedom om aktuellt upplägg.(AFS 2001:1) G-C dok: 40-09
- Det är en förutsättning att man dimensionerar upplägget efter den tid som är behövs, inte mellan olika tåg/Vutlägen. Att provköra är som sagt en förutsättning. Risker är annars att man skapar förseningar och en ej hållbar Arbetsmiljö med stressrelaterade risker.
- Samordningsavtal med tex. kunder, andra operatörer eller entreprenörer:
Det är viktigt att alla ute på terminalerna vet vad de har för ansvar tex. entreprenörer/lastare måste vara medvetna om vikten av att hålla överenskomna lastningstider, alltså använda rätt antal maskiner, detta för att undvika förseningar för avgående tåg.
Vem som ansvarar för lastsyning av exempelvis timmervagnar.
Städning av tomvagnar.
Syning av avgående vagnar.
Felvagnshantering.
MM.

- Arbeta efter AFS 1982:3 Ensamarbete.
Här står vilka förutsättningar som skall gälla vid ensamarbete t ex under § 2,3,4 & 7 samt under kommentarerna.
- Bangårdar / gångvägar:
Anordning av gångbanor med rätt underlag.
Kontroll av skyddsklotsning.
Rutiner för: växelsmörjning, snöröjning, sandning, busk & slyröjning, rensning av spår och gångbanor vid t ex timmerterminaler.
Finns i (4§ samt kommentarerna till 4§ AFS 1986:11) och (2§ AFS 1981:14).
- Belysning (AFS 2000:42) samt (4§AFS 1981:14).
- Använd skyddsronder som kontroll av yttre förutsättningar två gånger per år.(AFS 2001:1)
- Tillgång till personalutrymmen: (8§ AML) samt (AFS 2000:42)
Tvättmöjligheter
Toaletter
Värmning av mat.
- Standardisering av uppläggen i möjligaste mån: försök att inte ha för många lokala avvikelser det minskar riskerna.
- Bra ”backupp”: Linjeansvarig som är införstådd om vad som gäller och kan leverera bra växlingsbeskrivning
Gällande telefonlistor.
Bra hjälp vid fordonsproblem.
- De som skall köra upplägget skall ha god utbildning, övningskörning och lokalkännedom (operatören är växlingsledare) (3kap 3§ arbetsmiljölagen, Vxi samt 7§AFS 2001:1).
- Tidsmätning så att uppläggen är hållbara/säkra = tillräcklig tid på turlista så att man ej bygger in förseningar och stress så att olycksrisken ökar.
- Bra arbetsbeskrivningar som klargör vad som skall göras, det är ett stöd så att man kommer ihåg hur arbetet skall utföras lokalt. Det kan vara länge mellan gångerna som man är ute och växlar på ett visst ställe och man kan glömma bort lokala avvikelser. Risken är också att vi gör mer än vi har betalt för eller inte utför våra åtaganden på rätt sätt (14 § AFS 1986:11).
- Undvik i möjligaste mån omöjliga tider, extremt tidiga mornar och sena nätter bör undvikas (§ 4 AFS 1982:3).
- Lokala skyddsföreskrifter:
Anmälnings och avanmälningsrutiner.
Larmrutiner.

Utrymningsvägar på industrierna.
Telefon nummer till kontaktpersoner (skiftesledare, förmän).
Samarbete med lokala skyddsorganisationer.

- Utrustning ute: Slädar, bromsskor vagnförstängare, kvastar, spadar mm.
- Provkörning skall alltid förekomma vid nya upplägg eller stora förändringar.
- Skyddskläder och utrustning: handskar, skor, mm.
- Skyddsutrustning: Telefon, kommunikation eller larmanordningar.
Efter lokala krav: Hjälmar, glasögon, hörselskydd, halkskydd, mm (7§ AML samt AFS 1§ 2001:3).
- Turlistebasera allt arbete som skall utföras: Det skall inte råda några tvivel vad som skall göras och inte göras, ingen kund skall kunna kräva oplanerat jobb för det finns sällan någon marginal i uppläggen tidsmässigt.
- Fastställda rutiner för syning och felvagnshantering, eventuell uppställning och hantering av ersättningsvagnar.
- Hantering av farligt gods: beakta lokala säkerhetsbestämmelser och rutiner vid hanteringen.
- Fungerande material: lok och vagnar (§11 samt kommentarerna AFS 1986:11), radiostyrningsutrustning, bangårdsapparater, larmtelefoner, bomfällare, lampor, mm.
- Rätt utrustning av loken: bromsskor, spadar, kvastar, ”saftblandare”, mm.
- Rättväxlade vagnar från utgångsbangården kan ibland vara en förutsättning.
- Det är också viktigt att följa upp uppläggen och revidera om det ej fungerar, ingen vill ha förseningar.
- Utvärdera efter en tid tex. 4-6 månader.

Lagar och Föreskrifter att jobba efter:

Arbetsmiljölagen.

Arbetsmiljöverkets Författningssamling AFS:

AFS 1981:14 Skydd genom fall.

AFS 1982: 3 Ensamarbete.

AFS 1986:11 Växlingsarbete.

AFS 2000:42 Arbetsplatsens utformning.

AFS 2001: 1 Systematiskt Arbetsmiljöarbete.

AFS 2001: 3 Personlig skyddsutrustning.

Green Cargo dokument 40 - 09 Riskanalyser i järnvägstrafik.

Uffe Othén Gävle

Att arbeta ensam

– LOs handlingsprogram mot ensamarbete

Arbetslivet idag har betydligt mer ensamarbete än för 20 år sedan. Fler arbetstagare och fler yrken har ensamarbete och de som tidigare arbetade ensamma är nu ännu ensammare.

Denna rapport presenterar LOs handlingsprogram för att komma till rätta med ensamarbete och dess problem. I rapporten beskrivs också en mängd yrkesgrupper med ensamarbete, erfarenheter av riskhantering, utbildning och projekt om ensamarbete samt erfarenheter av Arbetsmiljöverkets föreskrifter om ensamarbete.

www.lo.se

ISBN 978-91-566-2481-0